

Från avfallsgrop till sopcontainer

Arkeologisk undersökning

Stortorget

RAÄ 51

Gävle stad

Gästrikland

2003

Katarina Eriksson

Ylva Roslund-Forenius

Bo Sandberg

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa i länsmuseets butik, beställa på tfn 026-65 56 35 eller e-post butiken@xlm.se

Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Telefon 026-65 56 00
Fax 026-65 56 29
butiken@xlm.se
www.lansmuseetgavleborg.se

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

Från avfallsgrop till sopcontainer

Arkeologisk undersökning
Stortorget
RAÄ 51
Gävle stad
Gästrikland
2003

Rapport 2005:02
Katarina Eriksson
Ylva Roslund-Forenius
Bo Sandberg

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

Utgivning och distribution:
Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Telefon 026-65 56 00
Fax 026-65 56 29

© Länsmuseet Gävleborg 2005

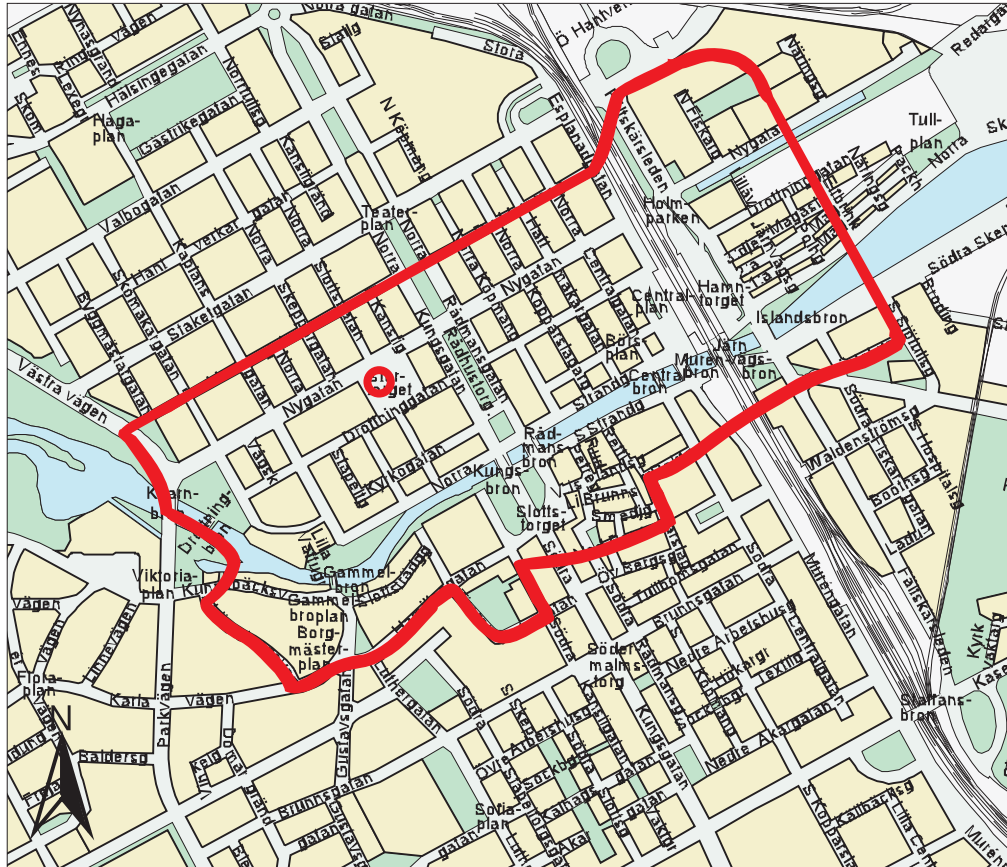
Omslagsbild: Kopparmynt
Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande 96.0419

ISSN 0281-3181

Kopiering: Länsmuseet Gävleborg 2005

INNEHÅLL

Uppdraget	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Tidigare arkeologiska åtgärder inom raä 51	6
Gävle stads tidiga historia	7
Historiska kartor	9
Några skriftliga källor	11
Brandförsäkringshandlingar	11
Byggnadsritningar och tomtböcker	11
Husförhörslängder och mantalslängder	11
Vilka bodde vid torget?	11
Bebyggelsen före torget	12
Sammanfattning av Brända bockengrävningen	13
Keramik i staden	13
Fajans	13
Flintgods	14
Stengods	15
Yngre rödgods	15
Systematiseringen av keramiken	16
Undersökningen	18
Målsättning	18
Metod	18
Lagerbeskrivning	19
Fynden	23
Metall	24
Skor	24
Keramik	25
Kakel	25
Kritpipor	26
Glas	26
Slagg	27
Övrigt	27
Tolkning och diskussion	27
Kronologisk fasbeskrivning	28
Slutord	29
Sammanfattning	30
Administrativa uppgifter	31
Referenser	31
Teckenförklaring	33
Bilaga 1. Sektioner	33
Bilaga 2. Fyndlista	34
Bilaga 3. Systematiseringen av keramiken	34

Bygg & Miljö Gävle Copyright
Geografisk Information 2002-11-04

Bild 1. Gävle innerstad. Fornlämningsområdet RAÄ 51 är markerat med en grövre heldragen linje. Platsen för det arkeologiska uppdraget är markerad med en cirkel.

UPPDRAGET

Under augusti månad år 2003 utförde Länsmuseet en arkeologisk undersökning på Stortorget inom fornlämningsområdet RAÅ 51, äldre stadslämningar, i fornminnesregistret för Gävle stad. Fornlämningsområdet omfattar Gävle innerstad, där spår efter det äldsta Gävle kan förväntas. I Länsstyrelsens beslut om slutundersökning finns följande motivering:

”Gävle är Norrlands enda medeltida stad. Kunskapen om det medeltida Gävle är dock i det närmaste obefintlig eftersom i stort sett inga arkeologiska insatser gjordes under 1960- och 1970-talen då stadens centrala delar helt omdanades. Det är därför av yttersta vikt för kunskapen om det senmedeltida Gävle att kunna dokumentera markprofiler, anläggningar och eventuella fynd i de få områden där medeltida och historiska kulturlager fortfarande kan finnas orörda. Den arkeologiska undersökningen på Stortorget år 2000 visade att förutsättningar för att erhålla ny kunskap är goda. Länsstyrelsen anser det vara viktigt och välmotiverat att en sammanhängande yta inom området undersöks.”

(1st beslut 2003-07-16, dia nr 431-4657-03)

Uppdraget föranleddes av en planerad underjordisk sopcontainer på Stortorget. Fältarbetstiden sträckte sig över tre veckor i augusti och september månad. Exploatör och kostnadsansvarig var Gävle kommun.

Fältarbetsledare och rapportansvarig var Ylva Roslund-Forenius, för uppdraget tillfälligt anställd som antikvarie vid Länsmuseet Gävleborg. Maria Persson, antikvarie, var projektledare och fältpersonal. Dessutom deltog Barbro Sollbe, från Länsmuseets styrelse och en praktikant.

Framtagandet av det skriftliga materialet i rapporten har gjorts av Katarina Lias och Bo Sandberg, som gjorde detta redan i samband med utgrävningarna år 2000 inför uppförandet av restaurang Brända Bocken. Beskrivning av den arkeologiska undersökningen och grävningsresultaten har gjorts av Ylva Roslund-Forenius.

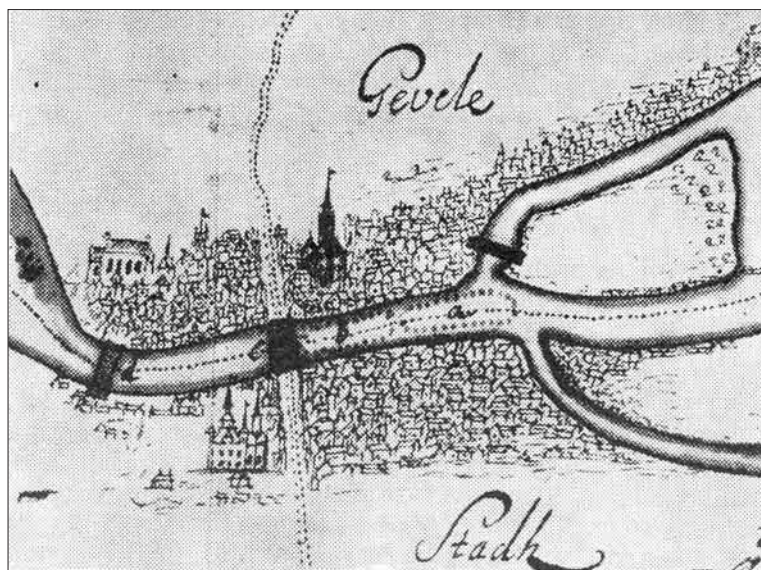

Bild 2. Karta över Gävle från år 1691. Kyrkan, slottet och rådhuset höjer sig över mängden av bostadshus. Kartan visar tydligt vägarna ut ur staden. Den norra leder mot Stigslund, Strömsbro och Hille. Den södra går mot Sörby. Aktnummer UUB 1607.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Staden Gävle är belägen där Gavleåsen och Gavleån korsas, strax innanför åns utlopp i Gävlebukten. På sådana platser, med viktiga kommunikationsvägar i flera riktningar, växer ofta bebyggelsecentra fram. Förutom de fördelaktiga kommunikationerna finns också andra faktorer som har gynnat Gävle; den bördiga Valbosläätten, rika timmerskogar och ett omfattande fiske. Fisket har bedrivits, förutom i Gavleån och i Testeboån, i Gävlebukten samt utefter en stor del av norrlandskusten. Gävles uppkomst har även knutits till de förbättrade förutsättningar för export av järn och koppar från Bergslagen som uppstod under 1400-talet i samband med avbrotten i den tidigare handeln via Stockholm. Avbrottet uppstod när tyskarna övertog styret i Stockholm på 1390-talet (Aagård 1984:9).

Ett antal gravfält kring stadens centrum samt en rad gamla ortnamn visar att en rad byar låg kring Gävlebukten under järnåldern och vikingatiden (RAÄ 1, 8, 13 m.fl.). Erik Yngström skriver: "Gravfälten ha nu införlivats med stadens område eller ligga i deras närmaste omnejd" (Yngström 1946:7). Dessa byar ingår numera som delar av staden, exempelvis Hemlingby, Sörby och Sättra. Den vikingatida bebyggelse som utgjorde föregångaren till stadsbebyggelsen förefaller ha legat vid Gavleån, ett stycke upp från Helga Trefaldighetskyrkan i närheten av enheten Vi. Detta antagande grundar sig främst på en jämförelse med andra vikingatida centralplatser i Gästrikland (sockencentra, kyrkplatser och ortnamn) och de topografiska omständigheterna (hänsyftningen till åns "gavlar", se stycket om Gävle stads tidiga historia). Även andra teorier har framförts men eftersom det inte gått att få någon vidare uppfattning om den ursprungliga bebyggelsen kring kyrkan och på Söder har det hittills varit svårt att säkert uttala sig om det faktiska förhållandet. Det verkar naturligt att bebyggelsen flyttades längre ned från Vi då området grundades upp, till den under medeltiden lämpliga hamnplatsen öster om kyrkan. Vi-byns administrativa höjdpunkt och det medeltida Gävles anläggande vid platsen för Helga Trefaldighetskyrkan infaller också strax efter varandra i tid, vilket överensstämmer med omständigheterna kring landhöjningen i området.

Gävle stads tidigaste delar har som nämnts av allt att döma varit anlagda på norra sidan av Gavleån, någonstans öster om kyrkan (Karlström 1974:72f). Gävle nämns som stad första gången år 1413 i skriftliga källor i Eriks av Pomern skattebok. Stadsprivilegier förefaller ha erhållits år 1446 (Aagård 1984:9f).

Det nu aktuella undersökningsområdet ligger inom fornlämningsområdet RAÄ 51, vilket omfattar de delar av Gävle som anses kunna innehålla medeltida kulturlager. Kunskapen om det medeltida Gävle är som nämnts marginell. Inga arkeologiska fynd, utom de ovan nämnda, från tiden före 1600-talet hade tidigare gjorts. Det har därför varit önskvärt att dokumentera både eventuella fynd och den information om tomtmark, kvartersbildning och byggnadsteknik som en undersökning kan ge.

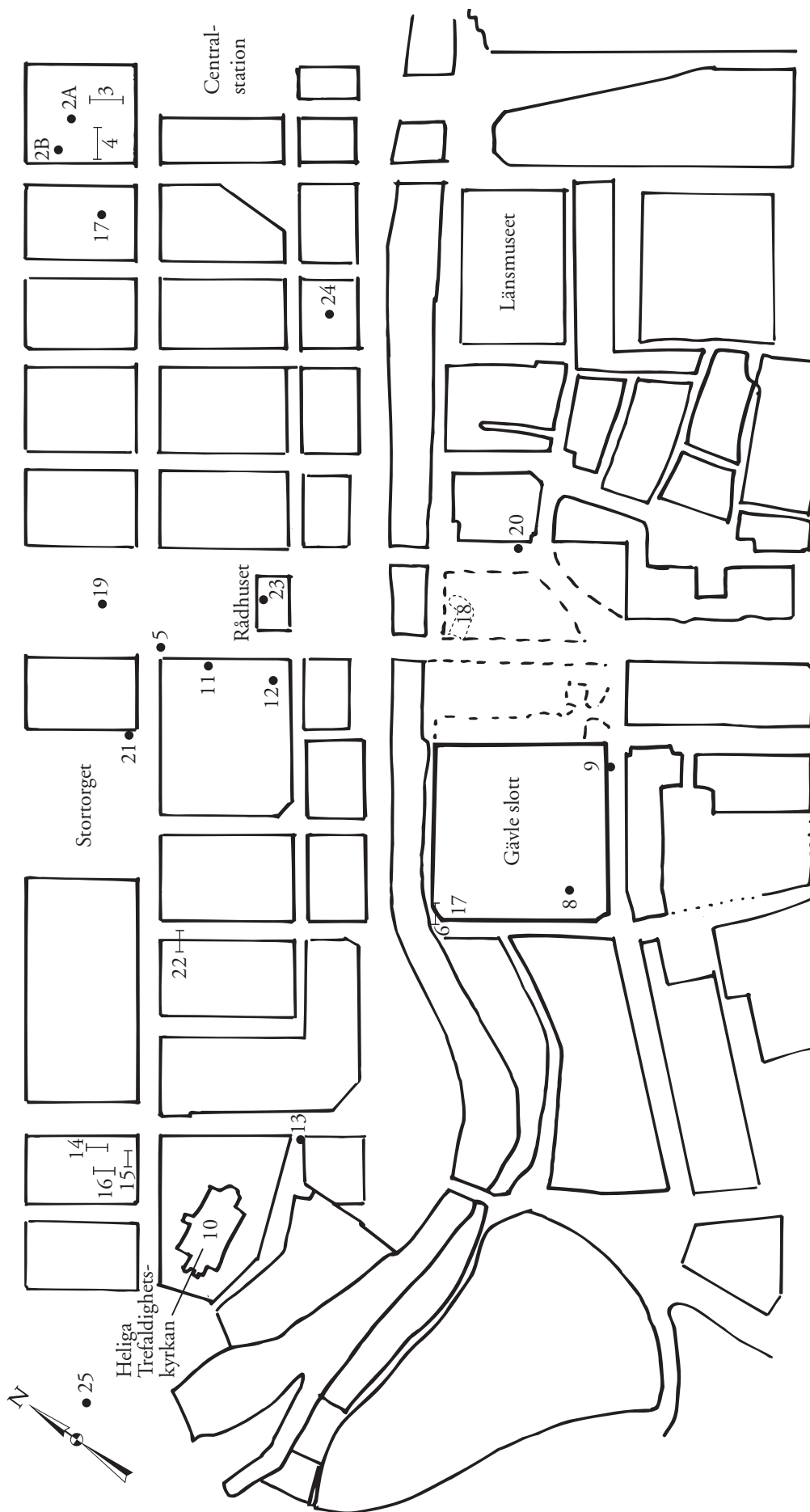

Bild 3. Arkeologiska observationer och fynd inom RAÄ 51. Underlag hämtat ur Riksantikvarieämbetets rapport Medelträdsten. Nr 1, 26, 27, 28, 29 och 30 ligger utanför kartan.

1. Keramik från 15–1600-tal.
- 2A. Lämningar efter 1573 års rådhus.
- 2B. Två umor.
3. Kulturlager från 1600-tal.
4. Kulturlager med krukskåvor. 1500–1600-tal.
5. Delar av valv, odaterat.
6. Kulturlager, odaterat.
7. Rester efter byggnad från 1700-talet.
8. Två källarutrymmen, rester av byggnad uppförd före 1621.
9. Kulturlager iakttaget.
10. Byggnadsarkeologisk undersökning av Heliga trefaldighet.
11. Guldmynt, daterat till 1500-tal.
12. Värffäste 2 m under markytan. RAÄ 12.
13. Rester av ett torg (sandstensplattor).
14. Kulturlager från 1600–1700-tal.
15. Profil utan kulturlager.
16. Kulturlager med spår efter stadsbrand.
17. Kulturlager med fynd från 1400- eller 1500-tal.
18. Husgrunder från 1600-talet.
19. Fynd av keramik och kritpipor.
20. Keramik, delar av kritpipa.
21. Lämningar av byggnation samt läderbitar och trärester. RAÄ 21.
22. Kulturlager med fynd från 1500–1600-tal.
23. Nyckel som antagits tillhöra det år 1776 nedbrunna rådhuset.
24. Lämningar av en stapelbädd.
25. Fingerring av guld. 1500-tal.
26. Fynd av strandpålningar, kavelbroar mm.
27. Smidesstäd på 3 fammars djup och en väg bädd av trästammar på 2 alnars djup.
28. Fynd av runstav märkt år 1654.
29. Läge okänt: ringbrynja.
30. Läge okänt. Silvermynt präglat Gustav I Vasa, 1523.

TIDIGARE ARKEOLOGISKA ÅTGÄRDER INOM RAÄ 51

I det stadsarkeologiska registret fanns vid 1984 års början sex regelrätta arkeologiska undersökningar upptagna. Till detta kom två schaktningar gjorda under antikvariskt överinseende, fem schaktningar med antikvarisk kontroll under del av arbetet samt 18 stycken schaktningar utan antikvarisk kontroll men med arkeologiska iakttagelser gjorda i samband med grävningarna.

De arkeologiska undersökningarna var följande:

- Kvarteret Armfelt, 1983. Provundersökning med två uppmätta profiler. Datering: 1600-tal, tidigast 1500-tal.
- Kvarteret Pastorn, 1983. I två av tre schakt fanns kulturlager med fynd av keramik glas, järnring med mera, respektive kulturjord med brandhorisont. Datering: 1600–1700-tal. Det tredje schaktet saknade kulturlager.
- Kvarteret Possen/Slottstorget, 1961. Stengrunder till tre hus undersöktes i samband med rivningsarbeten. Datering: Möjligen 1600-tal.
- Kvarteret Oxenstierna, 1988. Undersökningen utfördes under ledning av Magnus Elfwendahl vid UV Uppsala (Elfwendahl 1996:a och b). Därvid påträffades lämningar efter bebyggelse från cirka 1550 och framåt samt en hel del fynd.
- Stortorget, år 2000. Förundersökning och undersökning inför uppförandet av restaurang Brända Bocken, där sex schakt för plintar och ett lite längre schakt vid ett av plintschakten (Länsmuseet Gävleborg, Rapport 2002:04).

Fyndmaterialet från dessa undersökningar är ett lämpligt jämförelsematerial för framtida undersökningar.

Schaktningar gjorda under antikvarisk kontroll:

- Kvarteret Gefleborg, 1935. Undersökning av källargolv i slottsfängelset. Härvid framkom två underliggande igenfyllda tunnvalvda källarutrymmen. Mynt och keramik från 1800-talet i fyllningen. Datering: Valven tolkade som hörande till äldre byggnad, uppförd 1621.
- Kvarteret Martin Luther, 1936–37. Byggnadsarkeologisk undersökning i samband med grundförstärkning och restaurering av Heliga Trefaldighetskyrkan. Inga speciella fynd eller dateringar gjorda.

Schaktningar delvis antikvariskt bevakade:

- Kvarteret Gefleborg, 1982. Schaktningar för ledningsdragnings. Kulturlager, bland annat med troliga raseringsmassor från ett 1700-talshus. Krukskärva funnen i lager av tegelkross.
- Kvarteret Pechlin, 1983. Profil dokumenterad i samband med avloppsgrävningar. Två kulturlager. Fynd av keramik, glas med mera. Lagrens datering: 1500-tal respektive tidigast 1400-tal.
- Kvarteret Skolstuvan, 1953. Lämningar av byggnation och dräneringsränna (?) samt två tunnor innehållande läderbitar, trärester med mera dokumenterade.
- Kvarteret Stadsdiket, 1980. En profil uppmätt. Två kulturlager med krukskärvor, glas och en skoläst framkom. Datering: 1500–1600-tal.

Förutom ovanstående har Länsmuseet under de senaste årtiondena utfört ett

antal besiktningar av ledningsschakt som legat utanför ramen för arkeologiska uppdrag. Vid flera av dessa har kulturlager påträffats i schaktväggen. Dessa har då dokumenterats och höjdvägningar har gjorts av den ursprungliga markytan. Dokumentationerna förvaras vid läns museet.

GÄVLE STADS TIDIGA HISTORIA

- Gävle har fått sitt namn efter det äldre uttrycket gavel, en brant strandformation. Namnet åsyftar Gavleåns stränder före utloppet i Gävlebukten (Hedblom 1958:172f). Detta kan också ha varit namnet på den boplats eller hamnplats som, som nämnts tidigare, uppstått under järnåldern någonstans i området vid Gustavsbron (Karlström 1974:21). I anslutning därtill låg som nämnts bebyggelseenheter Vi och Vall (Torsvallen), vilka bar namn typiska för vikingatida religiösa och politiska centra (Hedblom 1958:156). Landhöjningen har påverkat händelseförloppet avsevärt. Det landområde som nu utgör den centrala innerstaden låg under vikingatid under havsytan.
- Det äldsta skriftliga dokumentet som behandlar området för Gävle stad är den runsten som ursprungligen restes vid Sörby tull, i kärnan av den vikingatida bebyggelse som låg där (RAÄ 31). På stenen står: *”Bruse lät resa denna sten efter Egil, sin bror, och han blev död i Tavastland. Han for med Fröger. Därpå förde Bruse landskapets ledung efter sin bror. Gud hjälpe hans själ och Guds moder. Sven och Asmund, de ristade”*. Här får vi veta att vikingarna kring Gävlebukten for på ledungståg till Finland, att ledungens ledare hette Fröger och att människorna här var kristna vid runstenens ristande. Sörby ingår nu i staden och de flesta spår efter den vikingatida bebyggelsen har jämnats med marken. Stenen visar på en lokal ekonomisk och politisk elit som hade kontakter både med statsmakten och med utlandet. Bilden av gästrikarna som sjöfarande stärks av att det under vikingatiden fanns en fast gästrikländsk bosättning på Åland, kallad *Gaestrikaby* (Hellberg 1987:20).
- Under medeltiden börjar området kring Gustavsbron grundas upp och den naturliga nya hamnplatsen blev trakten kring Heliga Trefaldighetskyrkan. Vid mitten av 1400-talet var ån ännu segelbar upp till kyrkan. På denna plats växte den medeltida stadskärnan fram enligt Karlström.

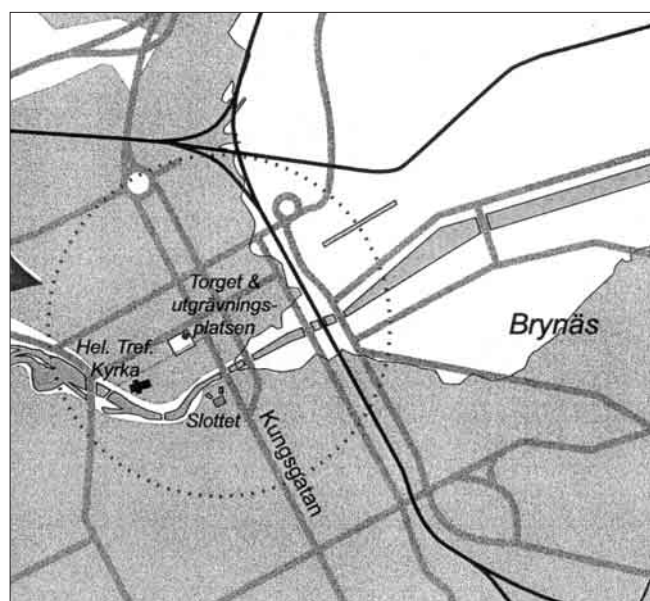

Bild 4. Så här högt stod havet kring år 1446 då Gävle blev stad. Ån var farbar upp till Heliga Trefaldighetskyrkan. Kartan är baserad på underlag framtaget av Gävle kommun.

- Området har länge varit intressant i statsmaktens ögon. I Gavleån fanns exempelvis tidigt en kungsådra, en kungsled. Den var troligen en kvarleva från det gamla ledungsväsendet. Den östra delen av Valbo socken har tidigt betalat mindre skatt än den övriga bygden och detta har forskare velat tolka som att området genom ledungen hade vissa förpliktelser gentemot kronan (Karlström 1974:26, 72ff). Det verkar också som om hela området kring ån, där staden sedan började byggas, redan från början tillhört kronan (Fyhrvall 1901:16f).
- Senast under 1300-talet verkar Gävle ha fått en mer stadsliknande karaktär. Det blev en viktig handels- och marknadsplats (Karlström 1974:26).
- År 1413 nämns Gävle för första gången som stad i kung Erik den XIII:s skattebok (Fyhrvall 1901:2).
- Stadskyrkan, Heliga Trefaldighetskyrkan, bör ha uppförts under 1400-talet. Då uppfördes också en kungsgård på det nuvarande slottets plats.
- År 1446 fick Gävle stadsprivilegier och blev Norrlands första stad.
- Den förbättrade skeppsbyggnationen under 1400-talet förändrade den europeiska handeln och seglatserna från Gävle. Johan den III:s privilegiebrev från slutet av 1500-talet tillät Gävleborgarna att bedriva handel långt upp längs den ångermanländska kusten (Karlström 1974:26f, 46).
- Under 1500-talet tog handeln och fartygsbyggandet fart i Gävle.

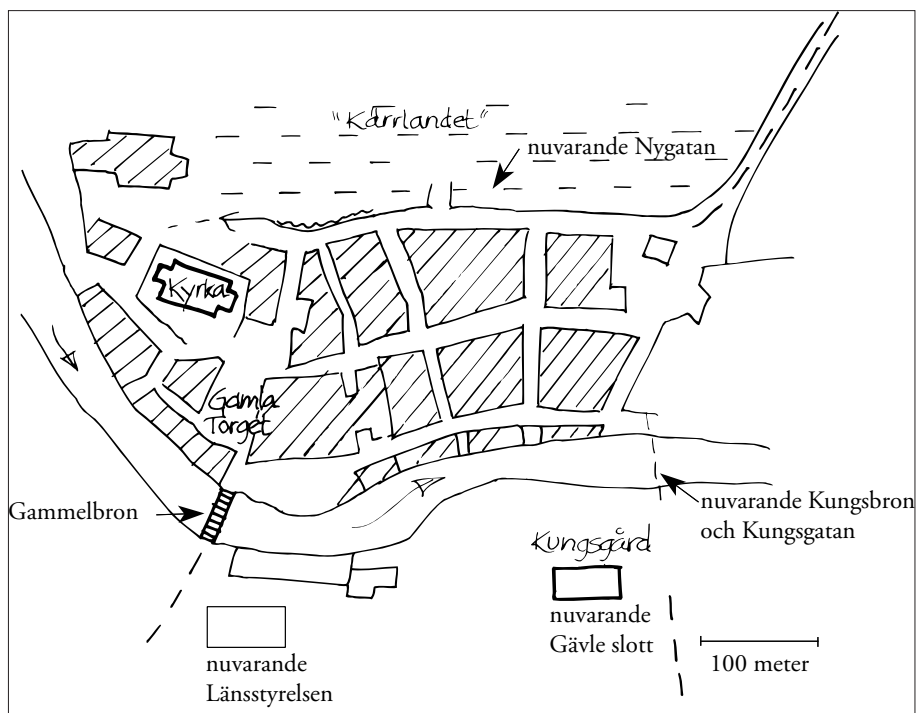

Bild 5. Bilden visar den utbredning som den medeltida staden antagits ha haft. Det kan emellertid ha funnits bebyggelse längre österut längs ån, av fyndmaterialet att döma. Efter Karlström 1974. Ritning: Katarina Eriksson.

- År 1569 på sommaren brann hela staden ned med undantag av kyrkan, prästgården och några hus väster om kyrkan. Kung Johan III uppgav att det rört sig om mordbrand. Man misstänkte att den orsakats av stämplingar av Johans fiender kung Erik och danskarna. Kung Johan visade stort intresse för stadens återuppbyggnad.
- Med befolkningsökningen blev det trängre i staden och varje borgare behövde plats för sin boskap och odlingsmark någonstans utanför staden.

Oskar Fyhrvall skriver: "Det obetydliga Gävle kunde snart icke lemna utrymme till nödigt uppehälle åt stadens befolkning". Stadens äganderätt till vretar på de omkringliggande byarnas marker erkändes åren 1557 och 1558.

- År 1583 började Gävle slott uppföras och det stod klart till det yttre tio år senare.
- År 1603 inträffade den andra stadsbranden. Den geografiska utbredningen är okänd (Fyhrvall 1901:2, 4f, 15ff, 156).
- År 1626 uppfördes ett staket med tullportar kring staden.
- År 1628 uppfördes ett nytt rådhus vilket brann ned i nästa stadsbrand.
- 1636: Bottniska handelstvånget införs och Gävle förbjuds handla direkt med utlandet. Gävle blir en obetydlig sjöstad.
- 1640: Kronan erbjuder staden att överta slottet. Det blev då residens för landshövdingarna.
- År 1646 ritade en okänd lantmätare på uppdrag av Nicodemus Tessin den äldre en uppmätningsskarta över Gävle. Kartan visar att staden hade en medeltida karaktär med långgator och bebyggelse längs ån. Största delen av bosättningen låg på den norra sidan.

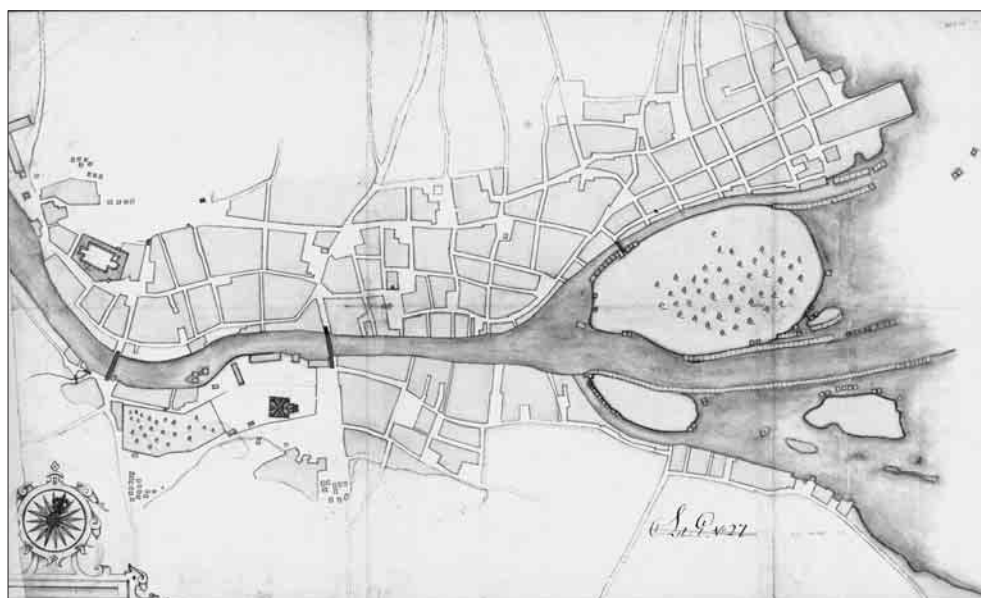

Bild 6. Stadskarta från år 1646, ritad av Nicodemus Tessin d.ä. Förvarad i Krigsarkivet, Stockholm. Den inlagda rutan visar platsen för nuvarande Stortorget där platsen för den arkeologiska undersökningen markeras med en cirkel.

- År 1673 gav kung Karl XI staden tillbaka dess sjö- och stapelrättigheter vilket innebar att Gävle åter kunde handla fritt med utlandet.
- 1706: Den nya järnvågen byggdes, på platsen för nuvarande busstationen.
- 1727: Slottet brann.
- 1776 inträffade den tredje stadsbranden. Hela stadsmitten, det så kallade Tredje kvarteret, ödelades.
- 1869 brann staden (Karlström 1974:29, 31, 33, 42, 46f, 55, 56, 60, 87, 90).

HISTORISKA KARTOR

Stora delar av Stortorget lades ut till torg först efter den stora stadsbranden 1869. Dessförinnan utgjordes området av tomt- och gatumark.

På de äldsta Gävlekartorna, från ca 1630 (V14-1:1) och 1646 (KrA IX Bandet No 6 Gävle Nr 27), ligger området i gränslandet mellan bebyggelsen och borgarnas kålgårdar i norr (bild 7).

Fyhrvall nämner att trakten nära det nuvarande torget tidigare har utgjort ett kärr vars avrinning dels gick västerut, på kyrkans norra sida, till ån strax nedanför kvarnfallet och dels österut med utlopp i fjärden. Den västra rännilen var länge öppen i sin västra del och var försedd med flera broar. Kvartersindelningen ger en antydning om denna rännils östra lopp (Fyhrvall 1901:13).

Den första bevarade kartan med tomter utlagda i området är från 1706 (Lantmäterikontorets arkiv No 65). På denna geometriska avritning är tomterna inom den västra delen av staden numrerade (bild 7). Numreringen går inte så långt österut som till undersökningsplatsens tomter och hänför sig möjligen bara till ett tomtägarregister som medföljer kartan.

På kartan upprättad 1741–1747 (V14-1:3) finns däremot mera fyllig information om de aktuella tomterna (bild 8). Den har en bifogad tomtägarföreteckning. Uppgifterna här kan dessutom kompletteras med stadens äldsta tomtbok, från 1758 (Bygg och Miljö, arkivet, volym 19). Tomterna numreras med början från 1 i varje kvarter. Med kvarter menas här en sönderdelning av staden, troligen ursprungligen i fyra delar (kvarter). I Gävle utgjorde stadens nordvästra del det 2:a kvarteret. Skiljelinjen mellan 2:a kvarteret (i väster) och 3:e kvarteret (i öster) gick i Norra Kungsgatan (bild 8).

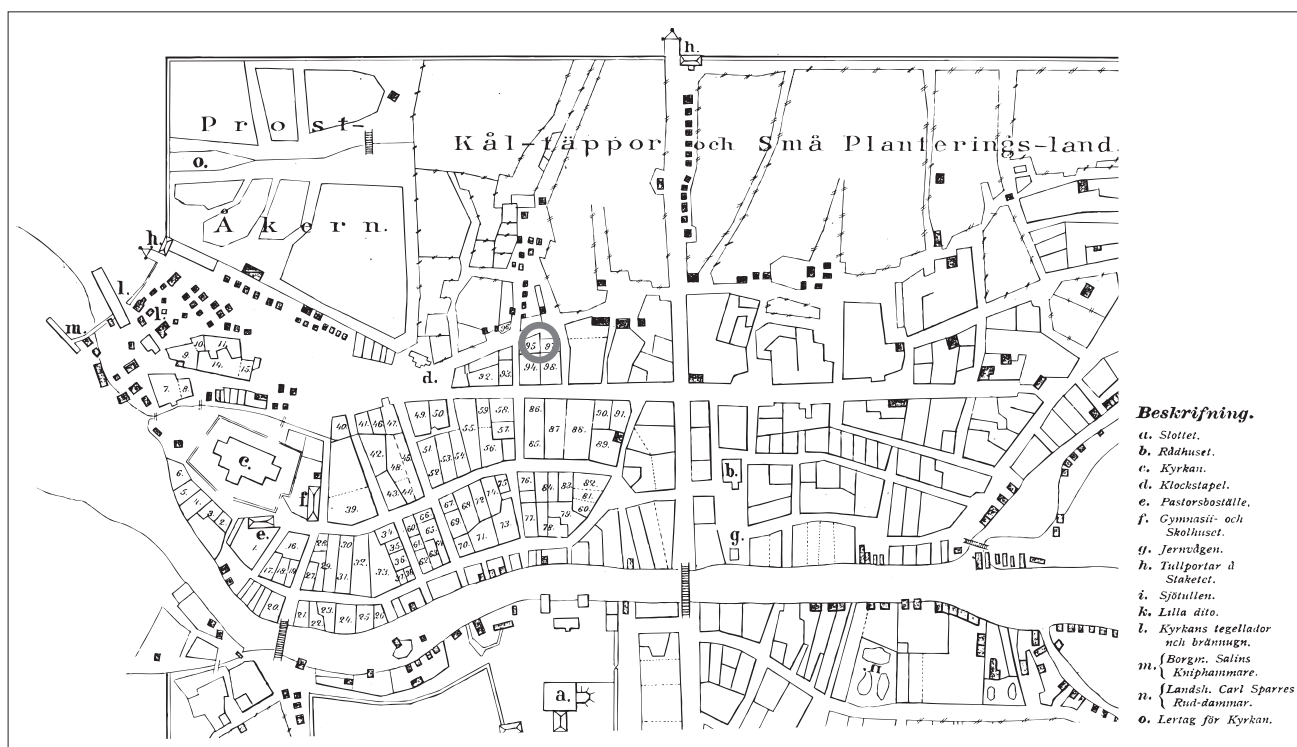

Bild 7. Kartan av år 1706 med de då aktuella tomtgränserna. Arbetsområdet är markerat med en cirkel. Kartakt Lantmäteriverket No 65. Hämtad ur Fyhrvall 1901.

Bild 8. Kartan av år 1741–1747 med de då aktuella tomtragränserna. Arbetsområdet är markerat med en cirkel. Hämtad ur Gävle stadscentrum genom 400 år (utgiven av Gävle kommun). Kartakt V14-1:3.

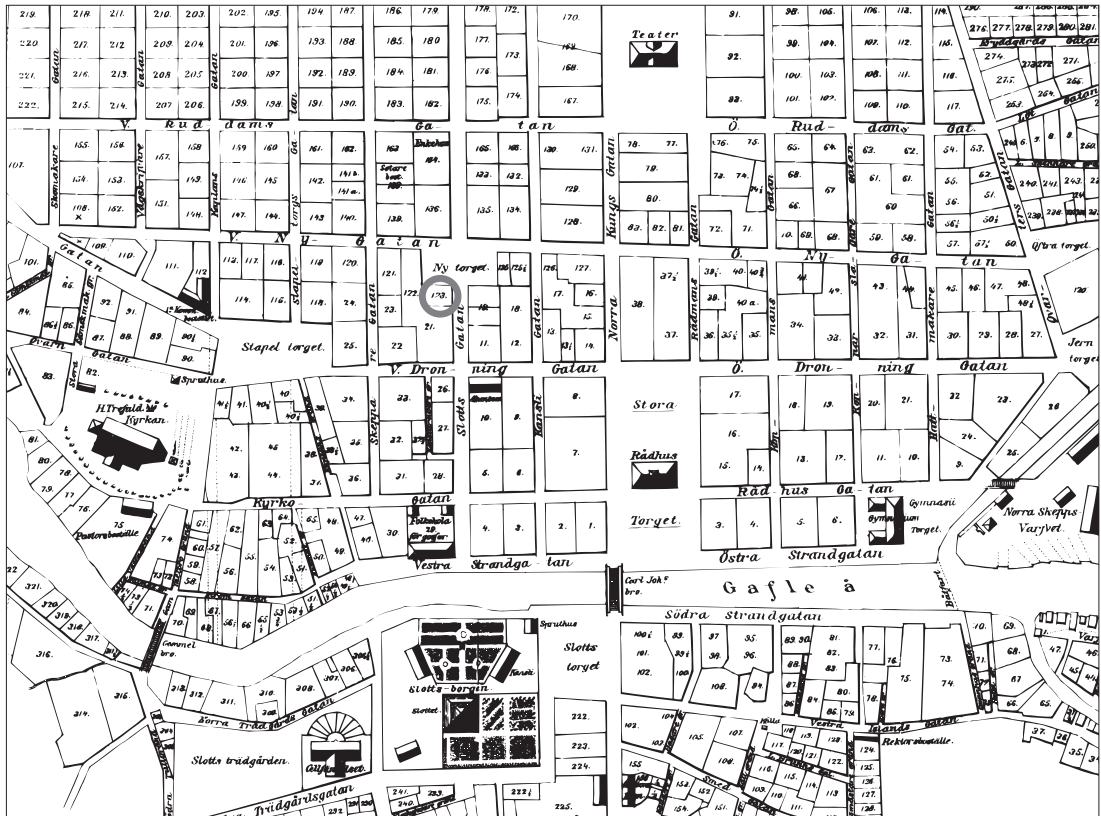

Bild 9. Kartan av år 1853 med de då aktuella tomtragränserna. Arbetsområdet är markerat med en cirkel. Sedan tiden för den förra kartan har Nytorget kommit till. Hämtad ur Gävle stadscentrum genom 400 år (utgiven av Gävle kommun).

I september 1776 brann en stor del av Gävle ned, varvid även byggnaderna i dessa kvarter förstördes. En ny stadsplan låg klar redan den 18 november samma år (Fyhrvall 1901:165). Nu passade man också på att upprätta en ny rätlinjig stadsplan med raka gator och jämnstora kvarter (Andrén 1946:60). Hur detta kom att ta sig ut framgår av grundritningen över Gävle efter branden (UUB Akt 930). För att möjliggöra denna plan fick de gamla oregelbundna tomterna delas upp för att sedan hopfogas till nya rektangulära, passande till det nya parallella gatunätet. Stapeltorgsgatan tilläts dock även i fortsättningen att skära snett genom den för övrigt regelbundna planen.

De följande stadskartorna, exempelvis Grundritning över Gävle stad 1792 (KrA akt 32 SPF) och kartan från 1812 i N G Wermings atlas (Carlestam 1996: 62f), visar inga påtagliga förändringar av områdets plan. Först på en karta daterad 1837 (Fyhrvall 1901, kopierad karta) har ändringar skett. Stapeltorgsgatan har lagts igen, varvid tomterna norr om och söder om gatan nu har kunnat utvidgas och fått gräns mot varandra. På denna karta syns även det första lilla torget, beläget på det nuvarande torgets norra del utefter Nygatan. För ändamålet inköptes tomtmark på båda sidor om Norra Slottsgatan varvid av de ovan nämnda tomterna nr 124½ lades ut som torg. En torgbrunn anlades på östra delen av den före detta tomten. Den 18 mars 1824 inköpte staden tomten nr 124½ för att lägga ut den som torg. Det första, mindre, torget bör därför troligen ha tillkommit detta år (Gävle kommun, Bygg och Miljö, vol 59:1, tomtbok 1791—, sid 269f).

Torget namn var, enligt kartorna från 1837 och 1853 ”Nya torget” respektive ”Nytorget” men kallades även ”Hästtorget” då det kom att nyttjas för handeln med hästar (Karlström 1974:108). I brandförsäkringshandlingar från 1829, 1847 och 1859 för tomten nr 19 benämnes dock torget genomgående ”Brunnstorget” (Städernas Allmänna Brandstodsbolag, försäkringsnummer. 4096, 12572, 23162).

Först i samband med återuppbyggnaden efter den stora stadsbranden 1869 kom Stortorget att få sin största utbredning (bild 9).

NÅGRA SKRIFTLIGA KÄLLOR

Brandförsäkringshandlingar

Det är svårt att få fram några skriftliga källor som ger en säker bild av hur stadsbebyggelsen i området såg ut före 1800-talet. I och med att brandförsäkringsbolagen startades, exempelvis Städernas Allmänna Brandstodsbolag 1828, finns möjligheter att studera byggnadsbeskrivningar i de besiktningshandlingar som upprättades vid tagande av försäkring samt efter en brandskada. Det sistnämnda har varit möjligt i samband med utredningar gjorda efter 1869 års brand (Brandstods Committéns i Gefle Protocoller 1867, 1868, resp 1896–1871, Läns museets arkiv).

I samband med att en ny brandförsäkring togs gjordes en besiktning av de byggnader som skulle ingå i försäkringen. Denna besiktning gjordes om när några förändringar gjordes på de försäkrade husen. Försäkringarna togs normalt hos städernas Allmänna Brandstods Bolag, grundat 1828.

Byggnadsritningar och tomtböcker

I Gävle stadsarkiv finns ett fåtal byggnadsritningar gällande byggnader i området. Ritningarna har främst gjorts upp i samband med nybyggnad eller ombyggnad av fastigheterna. Tiden är sent 1700-tal eller senare.

Tomtböckerna är en förteckning över tomtägarna i staden. Förteckningen kan vara knuten till en karta. Detta gäller exempelvis 1741–47 års karta (V14-1:3).

Husförhörlängder och mantalslängder

Dessa kan användas som källor för en genomgång av de boende i området. Husförhörlängderna är här att föredra eftersom de tar med samtliga familjemedlemmar.

De första bevarade husförhörlängderna för Gävle stad med ordentligt angivna tomtnummer rör tiden 1795–1802 (AI:3B). Före denna finns enbart en längd, för tiden 1783–1789, bevarad.

En brist i längden AI:3B är att flyttningarna till och från de olika tomterna har angivits mycket sporadiskt. Detta gör att det, speciellt vad gäller tjänstefolk och gesäller, är svårt att veta hur många som samtidigt har ingått i varje hushåll.

Mantalslängder för Gävle åren 1716–1752 finns tillgängliga som mikrofilm på Gävle stadsarkiv. Häri förtecknas, som nämnts ovan, enbart de som skall betala mantal, d.v.s. de skattskyldiga. Bilden av befolkningen blir därigenom mindre fyllig, eftersom familjemedlemmarna inte redovisas, men källan är användbar där kyrkböckerna är ofullständiga.

Vilka bodde vid torget?

De äldsta mantalslängderna (mikrofilm, Stadsarkivet), från 1716–1719, visar en blandad befolkning med huvudsakligen hantverkare men även enstaka lägre tjänstemän inom kyrka och stad.

En social gruppering i stadens geografi märks i de gamla mantalslängderna. Källorna från 1600-talet visar att den mer förmögna befolkningen bodde i kvarteret vid rådhuset. Hantverkarna var bosatta mer spritt men flertalet återfanns i stadens nordvästra del. På Söder och Öster bodde till största delen fiskare och sjöfarare (Karlström 1974:69).

Efter 1776 års brand genomfördes en tomtreglering. Man tog från vissa tomter och gav till andra, allt för att kunna få fram en mera rätlinjig stadsplan (Andrén 1946:60). En viss social förskjutning tycks, speciellt en tid efter sekelskiftet 1800, ha skett vad gäller ägareförhållandena till de nyuppförda fastigheterna.

För att få en uppfattning om hur många och vilka personer som har bott i de olika fastigheterna måste kyrkobokföringen anlitas. Tyvärr börjar de bevarade husförhörsböckerna för Gävle först 1783. De första längderna som är praktiskt användbara för denna forskning, med kvarters- och tomtuppgifter, omfattar perioden 1795–1802 (Gävle stad, husförhörsbok, AI:3B). I hantverkarhemmen återfinnes, förutom familjemedlemmarna, ofta en piga samt en rad av gesäller och lärlingar. Dessa har ofta stannat några år för att sedan flytta vidare

BEBYGGELSEN FÖRE TORGET

Det är svårt att få fram några skriftliga källor som ger en säker bild av hur stadsbebyggelsen i området såg ut före 1800-talet. Byggnaderna har till största delen varit uppförda i trä med ved- eller torvtäckta tak och väggar i liggtimmer, ursprungligen ofärgade men redan under 1700-talets början ofta rödfärgade, även tegeltak förekommer. Erik Alrot skriver 1720 i sin avhandling: ”Vad byggnads-sättet vidkommer, är detta nästan helt och hållet av trä; utom slottet, kyrkan och rådhuset ses inga stenhus av de enskildas bostäder, men dessa byggnader äro likväl konstfärdigt uppförda, täckta med sten (tegel) eller trätak och till större delen skinande av rödfärg” (Alrot 1923:20).

Längre fram under 1700-talet förses fasaderna på boningshusen i allt större utsträckning med stående panel, ibland rödfärgad men oftast målad i en ljus kulör i gråvitt eller gult (Beskow 1946:46f). Från och med rokokotiden, vid seklets mitt, förekommer även plåttak i mindre utsträckning. Uthus samt alla byggnader på en stor del av tomterna är täckta med tegel (Stockholms stadsarkiv, Brandstodshandlingar, 4096, 7642, 15722). Troligen var i Gävle, i likhet med i Hudiksvall, envåningshusen förhärskande fram mot sekelskiftet 1800 för att sedan mer och mer efterträdas av tvåvåningsbyggnader (Rentzhog 1967:50f).

När det gäller byggnadernas placering på tomterna strävade man redan under 1600-talet efter regelbundenhet och symmetri både vad gäller stadsplanen och byggnadernas utseende och placering (Rentzhog 1967:250). De här behandlade tomterna låg länge i stadens yttersta utkant vettande mot kålgårdar. I samband med regleringarna efter 1776 års brand kan man registrera förekomsten av trädgårdar i närheten (Gävle kommun, Bygg och Miljönämndens arkiv, vol. 34). Boningshusen kan där tidigare till viss del ha legat indragna på tomterna. I de brandförsäkringshandlingar som här har studerats tyder dock allt på att boningshusen har legat i gatulivet, med övriga byggnader, uthus och verkstäder, placerade mot tomtgränserna. Tomterna vänder ofta kortsidan mot gatan (Andrén 1946:71ff; Karlström 1974:48). Jämför med bild 36.

I och med att brandförsäkringsbolagen startades, exempelvis Städernas Allmänna Brandstodsbolag 1828, finns möjligheter att studera byggnadsbeskrivningar i de besiktningshandlingar som upprättades vid tagande av försäkring samt efter en brandskada. Dessa besiktningar gjordes om när några förändringar utfördes på de försäkrade byggnaderna.

Generella mönster kan urskiljas i flertalet av rikets städer med medeltida anor. Under medeltidens slut skedde en förändring av bostaden vilket fynd av fönsterglas och kakel visar. Stadstomten förändras såtillvida att bostadshuset flyttas och får långsidan eller gaveln mot en huvudgata. Nya husgeråd som börjar användas är glas och keramik (Carlsson m.fl. 2000:193).

Ronnie Carlsson skriver i en rapport över en undersökning i kvarteret Örtedalen i Uppsala: ”Skillnad i tomtbredd mellan centrala, attraktiva områden – smala tomter med tillgång till torg/vatten/gata för så många som möjligt – och perifera, mindre attraktiva områden – större och oregelbundna tomter – har belagts bl.a. i Lund och Tönsberg” (Carlsson 2000:190). Så har av allt att döma varit fallet även i Gävle. Tomterna har anlagts på rad längs Gavleån mot mynningen till havet (bild 8).

SAMMANFATTNING AV BRÄNDA BOCKENGRÄVNINGEN

År 2000 utförde Länsmuseum en arkeologisk förundersökning och undersökning med anledning av uppförandet av restaurangen Brända Bocken inom fornlämning 51, äldre stadslämningar, i fornminnesregistret för Gävle stad. Förundersökningen omfattade schakten för grundläggingsplintarna, sex schakt, och därefter undersöktes en större orörd yta, 12 m², invid ett av plintschakten (rapport 2002:04).

Före undersökningarna studerades historiska kartor och skriftliga källor. Med dessa studier och det arkeologiska materialet kunde en bild skapas av livet på platsen. Lagren var välbevarade och komplexa. På grund av de två sista stadsbränderna har nyanläggningar ägt rum inom tomterna. Den första aktiviteten på platsen, rester efter en rustbädd till en lada, kan troligen dateras till sent 1600-tal. Enligt kartorna har området först varit ängsmark. Sedan tidigt 1700-tal har bosättning funnits på platsen med åtminstone tre bebyggelsefaser.

Fyndmaterialet uppvisar under 1700-talet en bild av ett mer lokalorienterat samhälle. Under 1800-talet verkar de sociala och ekonomiska skillnaderna öka. En säkrare utvärdering kan göras först efter framtida undersökningar i staden.

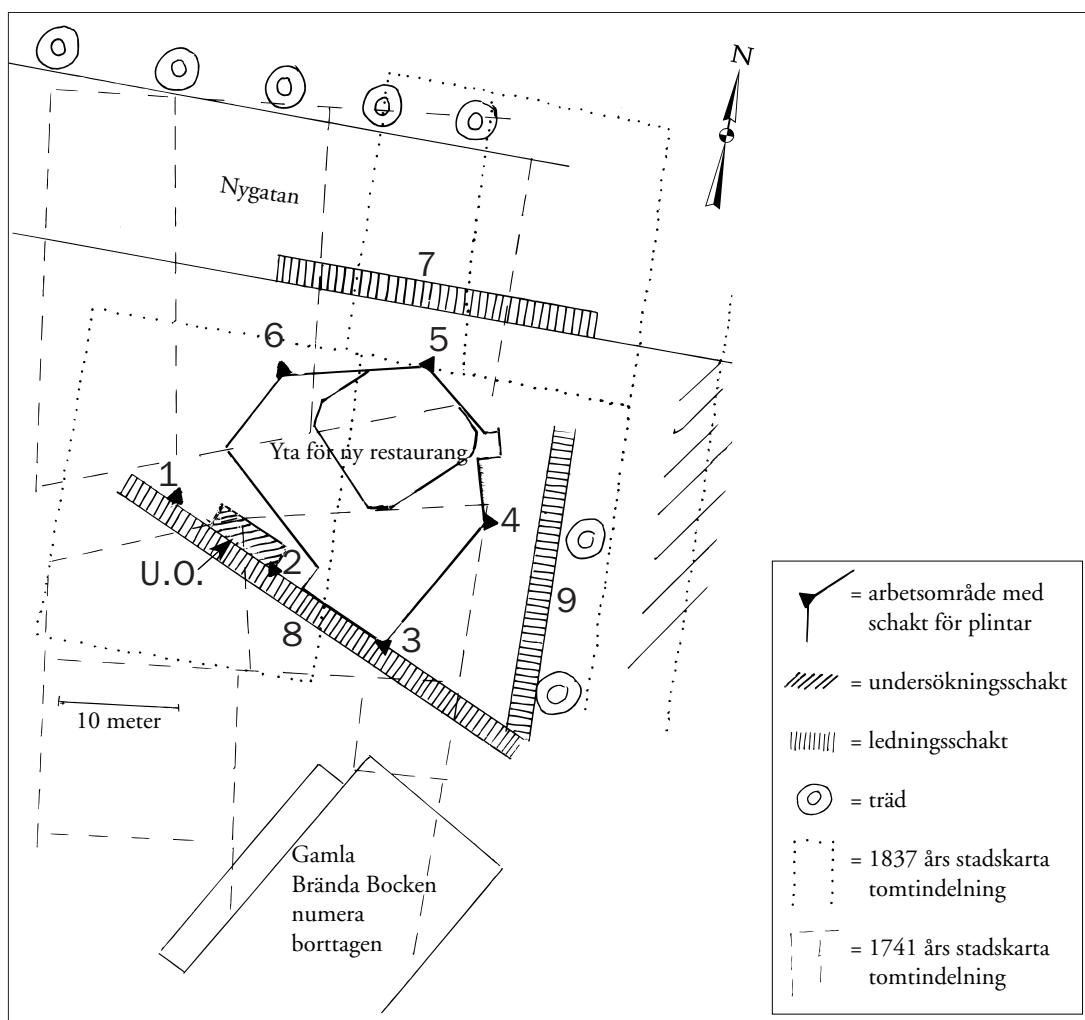

Bild 10. Arbetsområdet för restaurang Brända Bocken på Stortorget. Plint- och ledningsschakt utgjorde ytor för förundersökningen. I den efterföljande undersökningen berördes det område som markerats med snedstreckning. Efter underlag från Gävle kommun. Renritning: Katarina Eriksson.

KERAMIK I STADEN

Fajans

Fajans är ett lågbränt, poröst lergods, vanligen av röd- eller gulbrännande lera (Eriksson 1997:129). Till fajansernas nackdelar hörde en relativt kraftig godstjocklek, vilket gjorde föremålen tunga. De var dessutom sköra och alltså stötkänsliga (Palme 1965:35).

I en strävan att efterlikna det kinesiska porslinet tillverkades i Holland högklassiga fajansföremål med vit glasyr och blå dekor i kinainspirerade mönster (Dahlbäck Lutteman 1980: 10f). De holländska dekormålarna satte sin egen prägel på måleriet och kombinationen av kinesiskt och holländskt brukar kallas *kinesisk-delftisk* dekor (Palme 1965:19, bild 5–6).

I Sverige var det Rörstrand, grundat 1726, som först tillverkade fajansföremål (Palme 1965:16). Produktionen hade inledningsvis samma stil som den holländska men från 1740-talet och framåt växer en egen stil fram. Franskt inflytande, senbarock och rokoko blandas med svenska inslag. Vid sidan av det dekorerade godset bestod en stor del av produktionen av helt vitt bruksgods (Dahlbäck Lutteman 1980:26ff, 36ff, 198).

Marieberg grundades 1759 (Dahlbäck Lutteman 1980:202). Även deras tillverkning bestod till en början av fajansföremål. Innan de svenska fajansfabrikerna själva kunde tillverka äkta porslin försökte de dekorera fajanserna så de skulle likna porslinet från Meissen i Tyskland (Palme 1965:24ff). Förutom sina vackra blomdekor i emaljfärger är Marieberg känd för en vacker, vit glasyr med svag ton av violett. Rörstrands vita glasyr var däremot grå- eller blåaktig och ansågs inte lika exklusiv (Dahlbäck Lutteman 1980:58f). En annan typ av dekor var den som gjordes med emalj- eller muffelfärger. I Sverige var det Marieberg som blev känd för sin förmåga att utnyttja emaljfärgernas möjligheter. Rörstrand blev aldrig riktigt bra på den tekniken utan fulländade istället överglasymålningen med starkeldsfärger (Palme 1965:28f; Dahlbäck Lutteman 1980:16ff).

Flintgods

Flintgods är ett lågbränt, poröst lergods med gulvit skärv. Massan består av vitbrännande lera, flinta och tillsats av krita och ibland kaolin. Materialet kallas tidigare stenporslin eftersom det utvecklades från stengodset och påminde om porslin till utseendet. Flintgods var betydligt lättare än fajans och föremålet kunde göras i tunnare gods med mer detaljrika reliefer. Godset var också i sig själv ljust till färgen och behövde därför inte glaseras med den tjocka, täckande tennglasyren för att få en ljus framtoning. Flintgodset täcktes istället av en tunn, genomskinlig *blyglasyr* som inte slätade ut formerna på relieferna eller de genombrutna mönstren (Lutteman 1977:5, 16, 36).

Den nya keramiken blir snabbt populär och sprids över Europa. I de flesta fajansfabriker läggs produktionen om till att tillverka flintgods (Eriksson 1993: 11). Detta material kom att bli det dominerande inom brukskeramiken långt in på 1900-talet. Det var billigare än äkta porslin och slagttåligare och lättare än fajans (Dahlbäck Lutteman 1980:110).

I Sverige började Marieberg att tillverka flintgods 1770 och året efter gör Rörstrand detsamma (Dahlbäck Lutteman 1980:113). På Marieberg pågår produktionen fram till 1788 då fabriken läggs ned. En dekor som användes i början av produktionen var gåshuds- eller smultronmönstret. Den svenska flintgod-

stillverkningen domineras dock av bruksgods som till stor del var odekorerat. Inte mycket av denna produktion finns bevarad eftersom det var föremål som användes till vardags och därmed blev utslitna (Lutteman 1977:28ff).

Stengods

Stengods är ett högbränt, sintrat gods med färgad skärv. Det är alltså ett material som står emot väta även när det inte är glaserat. Stengods förekommer både med och utan glasyr. (Andersson & Watz-Wäreus 1973:3, 34). Det förekommer även blyglaserat stengods men inte alls i samma omfattning. Eftersom stengods är ett material som inte är så lätt att forma blir föremålstyperna begränsade till några stilrena varianter, framför allt krus, kannor, förvaringskärl och bägare. Av stengods tillverkades hållfasta kärl vilket gjorde dem attraktiva under en lång tid. Nackdelen var deras tyngd (Palme 1965:12).

I Sverige påbörjades en mindre tillverkning av stengodskärl under slutet av 1700-talet. Denna accelererade under 1800-talets början och en omfattande produktion av bruna, saltglaserade bruksföremål tog vid, t.ex. vid *Höganäs* som startade 1835 (Elfwendahl 2000:111f).

Yngre rödgods

Yngre rödgods är ett poröst, lågbränt, finmagrat lergods med röd, rödorange eller orange skärv. Denna keramik uppträder i mindre omfattning under slutet av 1500-talet men förekomsten ökar kraftigt vid 1600-talets början. Tillverkningen sker lokalt. Kärlen drejas vanligen men vissa pressades i formar av trä eller järn. På 1700-talet gjordes formarna i gips (Palme 1965:8f). Det yngre rödgodset är ofta blyglaserat på insidan men finns även oglaserat (Elfwendahl 2000:101).

Dekorering sker genom att vitbrännande *piplera* blandas med vatten. Blandningen hålls i ett kohorn eller liknande och spritsas på föremålet i önskat mönster. Medan pipleran fortfarande var våt färglades mönstret med starkeldsfärger. Om färgerna målades direkt på lergodset mörknade färgerna för mycket under bränningen, därav bruket av piplera som grund. Under 1600-talet blev de vita fajansföremålen en förebild. Rödgodset täcktes då helt och hållet av piplera, s.k. *engobering*, för att få en ljus botten att måla på. Därefter målades föremålet med mönster som skulle likna fajansernas. På den engoberade ytan har också mönster ristats in, *sgraffito*. Detta har gjorts bland annat med en hemmerkrok, en fjädrande järnkrok som studsande över ytan framkallade små jämna bruna prickar på rad. Efter målningen och/eller ristningen sållades blyglasyr över ytan och sedan brändes föremålet. Blyglasyr var antingen ofärgad eller svagt gröntonad. Engobering användes under en lång period, från 1600-talet till långt in på 1800-talet.

I läns museets samlingar finns ett flertal föremål med engobe och/eller piplerdekor som är märkta med årtal. Dateringarna sträcker sig från 1744 till 1833. Dessa föremål är snarlikt dekorerade. Ringlade våglinjer, blommor, kamdekor samt en grön, ”rinnande” dekor är återkommande motiv.

Målade mönster på piplera bestod under 1500-talet av cirkelränder samt blad- och rosettmotiv. Cirkelränder var i bruk under lång tid, åtminstone till 1800-talets början. Enkla bladdekor prydde bordskärl in på 1750-talet. På 1600-talet utökades mönstren med våglinjer, rutor samt stiliserade blommor och djur (Palme 1965:9f). Även dessa motiv var populära, våglinjer och blommor användes in på 1800-talet. Kamdekor förekommer vid samma tid. Stänk-

dekor användes främst under 1700-talet men förekom även något tidigare.

Till enfärgade föremål användes färgsatt blyglasyr. Den fanns i olika färger, t.ex. brun, grön, svart och gul. Mörkt grön glasyr fanns från 1600-talets början men den gula är en senare företeelse (Elfwendahl 2000:101). I Gävle startar en tillverkning av kärl med gul glasyr 1839 vid Västra fabriken (Björk 2000, muntlig uppgift)

S.k. *lysterteknik* användes vid 1800-talets början i England. Dessförinnan hade lyster använts på spanska och italienska fajanser under 1400- och 1500-talen. En metallösning målades på föremålet för att skapa en metallskimrande yta (Dahlbäck Lutteman 1980:144f, 239). Kaffe- och teserviser samt prydnader dekorerades på detta sätt. Huruvida lyster användes på rödgods skall vara osagt. Anledningen till att vi nämner tekniken i detta sammanhang är att det i Brända Bockenundersökningen framkom några skärvor av rödgods med en mintgrön glasyr som är guldskimrande.

Till en början var det framför allt kökskärl, grytor och stora stekfat, som de lokala krukmakarna tillverkade. Under 1600-talets början kompletteras typbeståndet med diverse dekorerade bordskärl, t.ex. tallrikar och skålar. Förebilderna kommer från Tyskland och Holland. Det är stor efterfrågan på de olika rödgodsprodukterna vilket leder till att allt fler krukmakerier startar. Kärlen används av en stor del av befolkningen, fattig som rik. Utbudet av föremålstyper utökas efterhand, t.ex. med burkar, nattkärl och blomkrukor. I och med att bruksföremål börjar tillverkas i fajans och flintgods på 1700-talet ändras dock förutsättningarna för krukmakerierna. Efterfrågan på bordskärl i rödgods avtar snabbt hos borgarna för att sedan helt upphöra. Rödgodset avyttras därefter främst till de lägre samhällsklasserna (Palme 1965:10ff; Elfwendahl 2000:101f).

Kruk- och kakelugnsmakarnas skrå i Gävle inrättades år 1622. Ett antal mästare och verkstäder fanns i staden. Källorna anger att två till tre kakelugnsmakare kunde försörja sig inom Gävles gränser. Rättegångsprotokoll visar att krukmakarna vintertid hade körningar i skogen för att skaffa bränsle till ugnarna (Englund 1932:20, 23). Leran hämtades på västra Löten, vilket var vret nummer 14 på Gävle ägor. Ingenstans kring staden fanns en så lämplig krukmakarlera som just där (Englund 1932:22f). Troligen är denna äga densamma som kallas *Tegelhagen* på en karta av år 1837. Den lokalt tillverkade keramiken är rödbrännande (Björk, muntlig uppgift 2001-01). Detta beror sannolikt på att leran i området är järnhaltig.

SYSTEMATISERINGEN AV KERAMIKEN

Den systematisering som gjordes inför Brända Bockenundersökningen har använts, dock med vissa kompletteringar. Genom att använda det redan existerande keramiksystemet kommer både fyndhantering, tolkning och jämförande studier att underlättas vid en framtida vidare systematisering av keramiken. Ingen vedertagen systematisering av keramik och gods efter år 1600 finns ännu i Sverige. Magnus Elfwendahl har dock arbetat utifrån kärlets mynningar och bottenar för att få ett bättre grepp om vilka typer av kärl som finns (Elfwendahl, skriftlig uppgift). Ett system håller på att utarbetas för registrering, vid UV Bergslagen, där man också har inrättat en arbetsgrupp för metodutveckling kring yngre rödgods (Johan Anund, skriftlig uppgift).

I avvaktan på dessa metodverktyg anser vi det minst komplicerat att inrätta en egen systematisering som sedan kan anpassas till den allmänt gällande. En stor del av materialet består också av yngre rödgods vilket uteslutande förefaller vara tillverkat i Gävle. Keramikens olika beteckningar kan studeras i bilaga 5.

UNDERSÖKNINGEN

Målsättning

Undersökningen omfattade en av de största ytor som undersökts inom Gävle stad. En sammanhängande yta av 7×7 meter undersöktes, ca 50 m². Målsättningen var att fastställa kulturlager, anläggningar och fynd samt dokumentera och datera dessa. Det är angeläget att få fram lämningar som omnämns i det skrivna materialet samt att ta fram ett referensmaterial av fynd och lagerbildning från efterreformatorisk tid. Detta material ger tillsammans med grävningen i Brända Bocken, år 2000, utökad kunskap om Gävles historia. Huvudsakliga frågeställningar är:

- Finns det medeltida lager inom sopcontainerschaktet?
- Hur bebyggelseutvecklingen ser ut och vilken typ av bosättning som funnits och om området har omfattats av stadsbränderna.

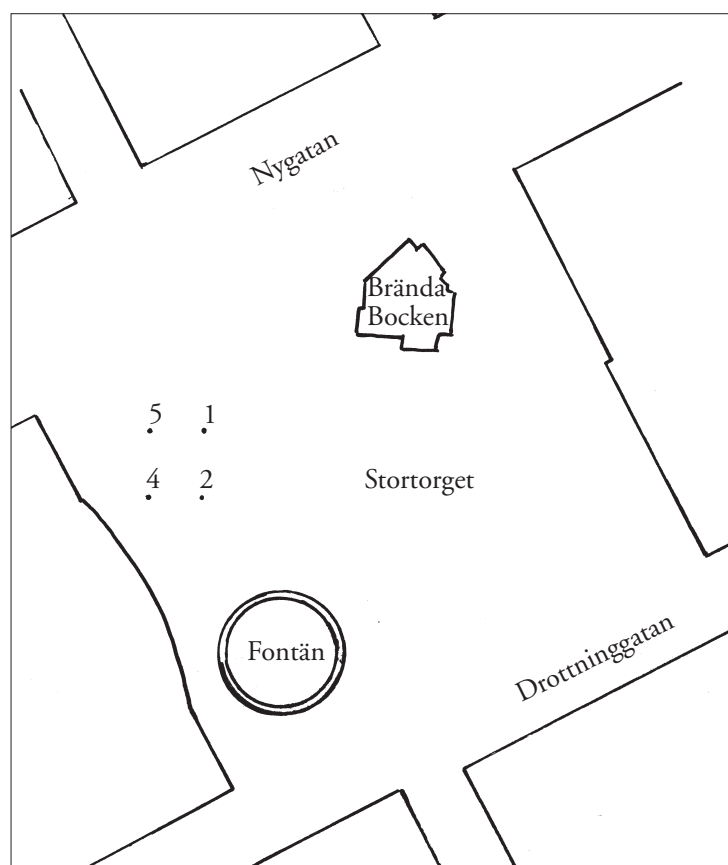

Bild 11. Arbetsområdet med koordinatpunkter uppmätta av Gävle kommun.

Punkt 1: x6729354,5 och y1573036,2. Nivå: +10,16 möh.

Punkt 2: x6729343,3 och y1573036,2. Nivå: +10,27 möh.

Punkt 4: x6729343,3 och y1573027,1. Nivå: +10,33 möh.

Punkt 5: x6729354,5 och y1573027,2. Nivå: +10,14 möh.

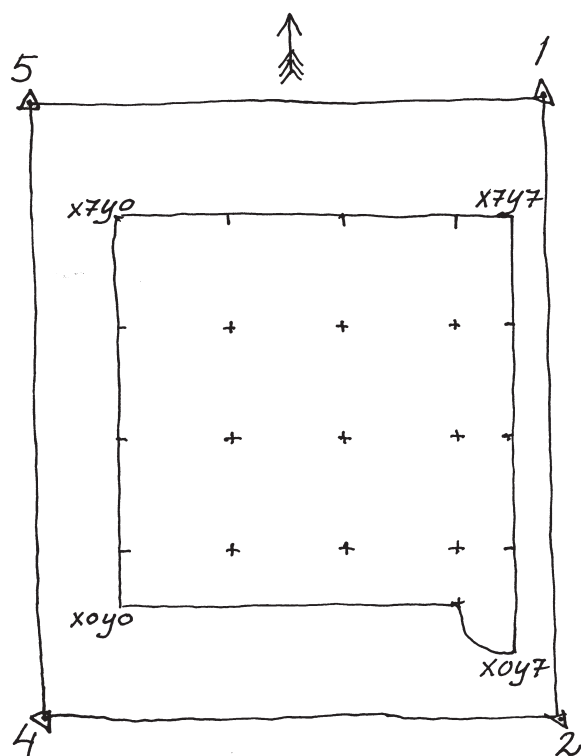

Bild 12. Undersökningsområdet med fristående koordinatnät i förhållande till de av Gävle kommun uppmätta koordinaterna.

- Att få fram en materiell ram till de skriftliga uppgifterna om staden.
- Är det keramiska materialet och benmaterialet av samma typ som i Brända Bockengrävningen.

Metod

Inför undersökningen kunde det för Brända Bockenundersökningen framtagna skriftliga materialet användas.

Fältarbetet utfördes enligt följande:

- Ytan banades av med maskin ned till lager efter branden 1869.
- Koordinatpunkter utmättes med GPS.
- Ett fristående koordinatnät med tvåmetersrutor upprättades över undersökningsytan.
- Dokumentationen utfördes enligt metoden *single context*, då varje enhet i stratigrafien grävs och dokumenteras för sig i både beskrivning och i planritning. På så sätt beskrivs även anläggningarnas inbördes förhållande. Både lager och konstruktioner betraktas som anläggningar.
- Allt fyndmaterial togs tillvara. Dock konserverades inga fynd.
- Planer och sektioner upprättades över ytor och schaktväggar. Fotografering skedde kontinuerligt, både i svartvitt och färg, ej digitalt.
- De trärester som framkom var starkt förmultnade, varför dendrokronologisk analys ej gick att genomföra.

Med maskin avschaktades de för torget påförda massorna, bestående av sand, grus och småsten, med en sammanlagd tjocklek av ca 0,70 meter. Vid avschaktningen framkom recenta nedgrävningar i form av bland annat en gasledning, som reducerade ytan till ca 25 m². Längs schaktets östra sida, i och längs gasledningens sträckning, grävdes med maskin ett schakt ner till steril sand för att få en uppfattning om kulturlagrens tjocklek, som var ca 0,50 meter. Gasledningsschaktet och övriga recenta nedgrävningar grävdes inte bort, istället fick de

under undersökningens handgrävande del fungera som dumphögar tillsammans med det ovan nämnda maskingrävda schaktet.

De lager som var fyndförande var L1, 4, 5, 6, 7 och 9.

Lagerbeskrivning

Lager 1, recent nedgrävning

Gasledningsschakt diagonalt över sopcontainerschaktet. Även nedgrävningen i schaktets sydvästra hörn har tillkommit under tiden gasledningen varit i bruk. I det förbindande smala schaktet, fanns stenull i botten. De fynd som framkom är från underliggande genomgrävda lager.

Nivå: Från +9,60 m och ner i den sterila sanden

Fynd: Yngre rödgods, av bland annat typen 4b och 5p, 4 fragm.

Överlagrar: Lager 19.

Överlagras av: Stortorgetts grundläggning.

Lager 2, recent nedgrävning

Rund grop i en fyrkantig nedgrävning intill gasledningen. Dessa snittades. Gropen var ca 0,60 m i diameter och 0,60 m djup och bestod av svagt kulturjordsblandad blålera infiltrerad med sandfläckar. I norra sidan fanns förmultnade rester av en påle. I botten fanns glasfiberull.

Nivå: +9,62/+9,01m.

Fynd: Inga.

Överlagrar: Lager 1.

Överlagras av: Stortorgetts grundläggning.

Lager 3, spisfundament

Svagt kulturjordsblandad gul sjösand, som tillsammans med L12, pålrester, och L18, gävlesandstenen, utgjort fundament till den raserade spisen, L4, vars rester också fanns ovanpå L3. Västra delen var bortgrävd av L11, där förmultnade pålar fanns liknande de i L12. Sidan in mot "golvet", L9, var utrasad, gränsen var otydlig.

Nivå: +9,60/+9,50m.

Fynd: Inga.

Överlagrar: Lager 18.

Överlagras av: Lager 4.

Lager 4, raserad spis

Raseringsmassor låg till största del öster om den ursprungliga spisen, där L3, L12 och L18 tillhörde spisfundamentet. Massorna bestod av tegelkross, gävlesandsten, sten, grus, sand, murbruk och sot. En stor mängd, ca 100 st, mer eller mindre krossad gävlesandsten låg öster om spisen och norr om ovanpå L7, avfallshögen. Under gävlesandstenen låg en stor mängd tegelkross, också över L7.

Nivå: +9,60/+9,47m.

Fynd: (1 mynt, registrerat inom L7, har förmodligen tillhört detta lager),

Blyplomb, 1 st

Järnbeslag, 1 fragm.

Spikar, 4 fragm.

Hästkosöm, 1 fragm.

Yngre rödgods, typ 4a,b,e,5a,d,e,j,l,p,q, 54 fragm.

Stengods, 3 fragm.
Fajans, typ 1a,c,f,g, 13 fragm.
Kritpipor, 14 fragm.
Glaskärl, 2 fragm.
Fönsterglas, 9 fragm.
Benknapp, hundtand, 1 st.
Bottenskälla av smidesslagg, 1 fragm.
Överlagrar: Lager 3.
Överlagras av: Stortorgetts grundläggning.

Lager 5, avsatt lager utanför byggnad

Fanns runt och under L9, dock inte under L7. Fanns invid L13, dräneringsdike. Lagret bestod av kulturjord, grus, träflis, gödsel och enstaka tegelflis. Söder om L9 var ytan hårt bränd. Tjockleken på lagret var ca 0,15 m, förutom vid dikena L13 och L16, där det var ca 0,30 m tjockt.

Nivå: +9,60/+9,20 m.

Fynd: Spikar, 4 fragm.

Sko, 1 fragm.

Yngre rödgods, typ 4a,b,e,j,5a,b,d,h,k,p, 30 fragm.

Fajans, typ 1a,c,f, 5 fragm.

Kakel, 1 fragm.

Fönsterglas, 37 fragm.

Kritpipor, 4 fragm.

Bottenskällor, 3 fragm.

Överlagrar: Lager 14.

Överlagras av: Stortorgetts grundläggning.

Lager 6, gård eller gränd

Lagret fanns tvärs över schaktets N del, dock syntes det inte i den långa östsektionen. Låg delvis över L4 och L7. Lagret bestod av en hårt packad småstenspackning i lera och grus. Avgränsningen åt SO var otydlig. Torgetts grundläggning gick här bara ner till +9,70 m.

Nivå: +9,70/+9,55m.

Fynd: Yngre rödgods, typ 4e, 5a,i, 4 fragm.

Stengods, typ 3a, 2 fragm.

Fajans, typ 1c, 2 fragm.

Fönsterglas, 1 fragm.

Kritpipor, 2 fragm.

Överlagrar: Lager 5, 7 och 13.

Överlagras av: Stortorgetts grundläggning.

Lager 7, avfallsplats

Lagret låg N om spisen, L3, 12 och 18, med rasmassor, L4, som delvis låg över L7. Det fortsatte V om schaktet. Lagret bestod av gödselblandad kulturjord, kvistar, grenar, grus och sand. Förutom matavfall av ben framkom en stor mängd slaktavfall bestående av käkar, horn, bäckenben av bland annat nötk, får/get och svin. Dessutom framkom enstaka fågelben och fiskkotor. I lagret framkom också tegelkross och gävlesandsten. Botten var smågropig och ojämn. Lagret innehöll också en stor mängd fynd.

Nivå: +9,55/+9,20 m.

Fynd: Mynt, 1 st.

Blyspröjs, 1 fragm.
Spikar, 4 fragm.
Skor (klackar), 2 fragm.
Yngre rödgods, typ 4a, b, e, 5a, c, e, f, g, h, k, p, 148 fragm.
Fajans, typ 1a,c, 3 fragm.
Flintgods, 8 fragm.
Stengods, typ 3a, 2 fragm.
Lergods, 2 fragm.
Kakelplatta, 1 fragm.
Rumpkakel, 5 fragm.
Kritpipor, 18 fragm.
Fönsterglas, 6 fragm.
Glaskärl, 1 fragm.
Förhistorisk skrapa?, 1 st.
Eldslagningssten, 1 st.
Musselskal, 1 fragm.
Lerkula, 1 st.
Slaggklumpar, 15 st, varav 5 bottenskållor.

Överlagrar: Lager 5 och 15.

Överlagras av: Lager 4 och 6.

Lager 8, recent nedgrävning

Lagret låg i schaktets NÖ hörn. Det genomgrävdes med maskin. Lagrets hela yta framkom då L16, diket, framgrävdes. Botten gick ner i den sterila sanden. Nedgrävningen innehöll ljust grus, sand och enstaka stenar samt små stenullsbitar.

Nivå: +9,60/+9,10 m.

Fynd: Inga.

Överlagrar: lager 16, 17 och 19.

Överlagras av: Stortorget's grundläggning.

Lager 9, golv

Lagret låg under L4, rasmassorna från spisen, och var avgränsat åt Ö, N och SV av recenta nedgrävningar. Åt V var det begränsat av spisen, L3, 12 och 18. Åt S var begränsningen otydlig. En kraftigt förmultnad träbit låg i östvästlig riktning strax Ö om spisen. I övrigt innehöll lagret kulturjord med förmultnade trärester utan synlig fiberriktning.

Nivå: +9,47/+9,40 m.

Fynd: Spik, 1 fragm.

Yngre rödgods, typ 4b, 5a,d,l, 6 skärvor.

Fajans, typ 1c, 1 skärva.

Rumpkakel, 1 fragm.

Kritpipor, 5 fragm.

Överlagrar: Lager 14.

Överlagras av: Lager 4 och 10.

Lager 10, rasmassor

Lagret låg Ö om L4 och L9 och var åt N, Ö och S avgränsat av de recenta nedgrävningarna. Det bestod av större murbruksklumpar, tegelkross och -flis.

Nivå: +9,55/+9,43 m.

Fynd: Inga.

Överlagrar: Lager 5 och 9.
Överlagras av: Stortorgetts grundläggning.

Lager 11, nedgrävning

Nedgrävningen hade skadat delar av spisen, L3, 12 och 18, vars pålar fanns i små delar och utspridda i lagret, som i övrigt innehöll sand, grus och sten. Åt S begränsades lagret av en senare nedgrävning och åt V fortsatte det in i schaktväggen.

Nivå: +9,60/+8,85 m.

Fynd: Inga.

Överlagrar: Lager 19.

Överlagras av: Stortorgetts grundläggning.

Lager 12, pålar och mörkfärgningar efter pålar till spisfundament

Till spisfundamentet fanns 7 pålar kvar och 4 mörkfärgningar efter pålar. De stod i tre rader med fortsättning åt V. De nådde ända upp till torgets utfyllnadsmassor.

Nivå: +9,58/+8,93 m.

Fynd: Inga.

Överlagrar: Lager 19.

Överlagras av: Lager 3 och 18.

Lager 13, grop

I gropen fanns kulturjord melerat med sand.

Nivå: +9,60/+8,90 m.

Fynd: Inga.

Överlagrar: Lager 19.

Överlagras av: Lager 6.

Lager 14, sankmark

Lagret fanns i hela schaktet utom under L7, avfallsplatsen, och det innehöll sjösand som var infiltrerad av ovanliggande lager, mörkbrun färg. Tjockleken var ca 0,15 m. Lagret låg lägre i N.

Nivå: +9,50-+9,35/+9,35-+9,20 m.

Fynd: Inga.

Överlagrar: Lager 19.

Överlagras av: Lager 5 och 9.

Lager 15, sotinfiltrerad sjösand

Lagret fanns bara under avfallsplatsen. Sjösanden var svallad med inblandade ränder av sotig sand.

Nivå: +9,20/+9,10 m.

Fynd: Inga.

Överlagrar: Lager 19.

Överlagras av: Lager 7.

Lager 16, dike

Diket gick i NNV-SSOlig riktning genom Ö och N schaktväggarna, och det var ca 0,50 m brett. I dikets botten kulturjordsblandad sand. I dikets övre del framkom sotlinser, sotfläckar och kolbitar i sandblandad kulturjord. I sektion 5 framkom en påle vid dikets V sida och längre söderut framkom också pålar på

båda sidor av diket.

Nivå: +9,16 – +9,12/+8,86 – +8,86 m.

Fynd: Inga.

Överlagrar: Lager 19.

Överlagras av: Lager 5.

Lager 17, stolphål och nedgrävning

I den sterila sanden, efter det grävmaskinen grävt det längsgående schaktet ned till steril sand, framkom en ca 0,15 m bred och 1,10 m lång nedgrävning, som fortsatte in i N schaktkanten. Dessutom framkom tre runda nedgrävningar, ca 0,20 m i diameter, varav två i linje med den avlånga nedgrävningen. I de runda mörkfärgningarna kunde svaga trärester skönjas.

Nivå: +9,05/+8,80 m.

Fynd: Inga.

Överlagrar: Lager 19.

Överlagras av: Lager 5 och 8.

Lager 18, gävlesandsten tillhörande spisfundament

Under L3 framkom platta stenar, gävlesandsten, lagda i plan mellan pålarna. Storleken var ca 0,20 – 0,40 m och formen varierade, och de låg utlagda utan struktur. Fyllningen mellan var både från L3 och underliggande L5.

Nivå: +9,50/+9,46 m.

Fynd: Inga.

Överlagrar: Lager 5.

Överlagras av: Lager 3.

Lager 19, steril sjösand

Sjösanden bestod av grå- och gulmelerad svämsand. Sjösanden låg som lägst under avfallsplatsen och som högst i schaktets S del.

Nivå: +9,40 – +9,10 m.

Fynd: Inga.

FYNDEN

Keramikmaterialet från sopcontainerschaktet uppvisar stora likheter med Brända Bockengrävningen och kvarteret Oxenstierna. Fyra ovanligt stora skärvor, L9, visar att ett krukmakeri har funnits i närheten. Dessa skärvor var från en tjock, porös skål som misslyckats vid bränningen, då den utsatts för hög värme och deformerats.

Samma keramikindelning har gjorts som i Brända Bockengrävningen, endast med några tillägg. Denna indelning har en identifikationsmässig betydelse, inte en funktions- eller dateringsmässig betydelse. Detta gäller särskilt det yngre röd-godset, där många av typindelningarna kan finnas samtidigt på ett och samma kärl. Vid en eventuell bearbetning av materialet blir genomgången lättare då dessa båda grävningar har en enhetlig typindelning.

Till skillnad mot föregående undersökningar sparades slaggen. Under senare år har metodanalyser av slagg utvecklats starkt. Dessa analyser kan visa malmens härkomst och smidesprocessernas olikheter.

Benmaterialet, obrända ben, genomgicks mycket övergripande vid fyndre-

gistreringen. Av drygt 11 kg ben, i torkat och tvättat tillstånd, framkom drygt 7 kg i avfallshögen, L7. De resterande benen, ca 4 kg, har säkerligen spritts ut från avfallshögen vid stadsbranden. Till största delen består benen av slaktavfall, såsom käkar, nedre extremiteter och knäleder. Den dominerande arten är nötföljt av gris och får/get. Dessutom framkom enstaka fågelben och fiskkotor. Alla ben togs tillvara.

Metall

Lager 4

Blyplomb, 1 st.
Beslag av järn, 1 fragm.
Spik, 4 fragm.
Hästskosöm, 1 fragm.

Lager 5

Spik, 4 fragm.

Lager 7

Mynt, 1 st.
Blyspröjs, 1 fragm.
Spik, 4 fragm.

Lager 9

Spik, 1 fragm.

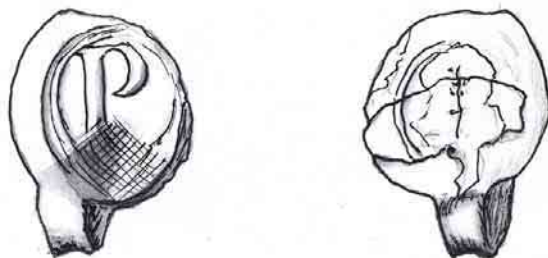

Bild 13. Textilplomb av bly. Funnen i rasmassorna till spisen.
Fyndnr. 5. Teckning: Ylva Roslund-Forenius

Bild 14. Kopparmynt valör 1 öre från ca 1640 och präglat i Säter. Funnet i rasmassorna till spisen. Fyndnr. 85. Teckning: Ylva Roslund-Forenius.

I rasmassorna till spisen framkom en textilplomb av bly. Textilplomber är sällsynta vid arkeologiska undersökningar. De består av två runda plattor förenade med en ribba. Den ena plattan har ett eller flera hål och den andra har motsvarande antal tappar. De har fästs på klädesbuntar för att garantera bredd, längd och kvalitet. Vid plomberingen av tyget har plomben fastsatts i tygets stadkant, genom att slå ihop plomben. Vid ihopslagandet stämplades plomben med olika märken, som talade om tillverkningsort och/eller tillverkare. Ibland har plombens storlek varit i relation till tygets kvalitet. (Helgeandsholmen, s.272) Plomben i spismassorna har ett P på ena sidan och på den andra är ett eventuellt märke svårt att urskilja

I östra och övre delen av avfallsplatsen framkom ett kopparmynt, ett öre, från 1630-tal och präglat i Säter.

I avfallshögen framkom en liten bit blyspröjs till fönster. Glasfönstren bestod av små glasskivor som sattes ihop med trä- eller blyspröjsar.

Endast små mängder av massmaterial framkom såsom exempelvis spik, hästskosöm och olika typer av järnbeslag.

Skor

Lager 5

Sko, 1 fragm, hålfotsdelen av sula i läder.

Lager 7

Sko, 1 fragm: Klack, 5 cm hög av 30 skikt näver, träpliggar, ladersulefragment.

Sko, fragm: Klack, 15 skikt, träpliggar, ladersulefragment.

I avfallshögen framkom 2 klackar, ca 5 och 3 cm höga. De bestod av 30 respektive 15 näverskikt ihopslagna med vardera ca 7 träpliggar. Delar av skosulan, av läder, fanns kvar på klackarna. Ursprungligen kan de ha varit högre. Pliggade klackar kom i bruk under 1600-talet (Jäfvart, s 128).

Keramik

Lager 1

Yngre rödgods, 4 fragm.: 4b och 5p.

Lager 4

Yngre rödgods, 54 fragm.: 4a,b,e, 5a,d,e,j,l,p,q.

Stengods, 3 fragm.

Fajans, 13 fragm.: 1a,c,f,g.

Lager 5

Yngre rödgods, 30 fragm.: 4 a,b,e,j, 5a,b,d,h,k,p.

Fajans, 5 fragm.: 1a,c,f.

Lager 6

Yngre rödgods, 4 fragm.: 4e, 5a,i.

Stengods, 2 fragm.: 3a.

Fajans, 2 fragm.: 1c.

Lager 7

Yngre rödgods, 148 fragm: 4a,b,e, 5a,c,e,f,g,h,k,p.

Fajans, 3 fragm: 1a,c.

Flintgods, 8 fragm.

Stengods, 2 fragm: 3a.

Lergods, 2 fragm.

Lager 9

Yngre rödgods, 6 fragm: 4b, 5a,d,l.

Fajans, 1 fragm: 1c.

Keramikskärvorna har delats in i samma typer såsom materialet i Brända Bockenundersökningen, dock med några tillägg. Bland annat framkom en del skärvor med en engoberad yta som ristats med sk hemmerkrok så att jämna rader med små bruna prickar av godset blivit synligt, 5p. Dessutom framkom en rödgodsskärva med gul och blank engobe, 4j. Av stengods framkom ytterligare en typ, 3f, av grått gods och genomskinlig lätt brunaktig blyglasyr.

I avfallshögen framkom 4 skärvor av en skål som misslyckats vid bränningen. Skärvorna är porösa och ca 2 cm tjocka. Invändigt finns vitlereränder. Glasyn och godset närmast är blåsig och skålens form har deformerats vilket visar att den utsatts för hög hetta.

I avfallshögen, på golvet, avsatta lager utanför byggnaden och i spisrasmassorna framkom en hel del keramik. Av yngre rödgods framkom ca 250 skärvor, av stengods ca 5 skärvor, av fajans ca 20 skärvor och av flintgods och lergods ca 10 skärvor.

Den överliggande stenpackningen innehöll 4 skärvor yngre rödgods, 2 skärvor stengods och 2 skärvor fajans.

Kakel

Lager 5

Rumpkakel, 1 fragm, svart glasyr.

Lager 7

Kakelplatta, 1 fragm, vit glasyr.

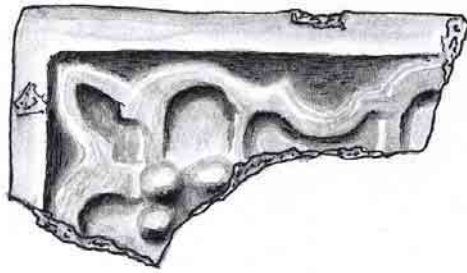
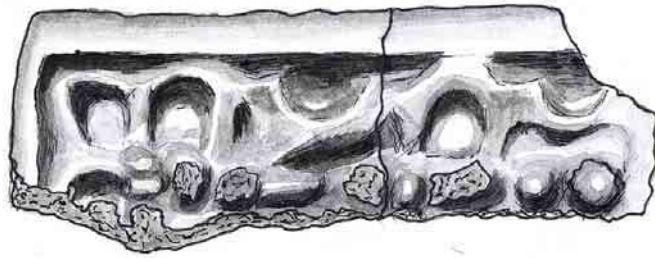
Rumpkakel, 8 fragm, varav 3 med svart glasyr och 5 fragm av rumpdelen.

Lager 9

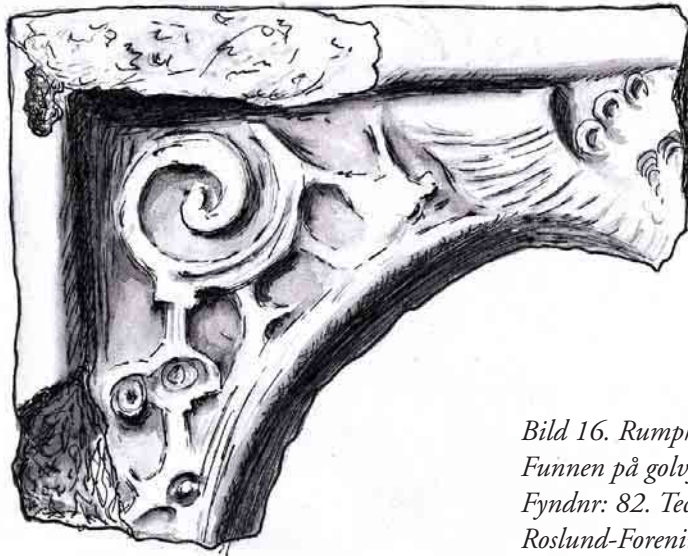
Rumpkakel, 1 fragm, oglaserad, reliefdekor.

De typer som påträffades var platta och fyrkantiga med glaserad reliefdekor, förutom ett fragment som var oglaserat. De glaserade fragmenten hade växtornamentik och det oglaserade hade i övre kanten ett änglamotiv med arkadbåge som förmodligen inramat en biblisk scen. Dessutom framkom flera fragment av det s k rumpet – list på baksidan.

Rumpkakel har utvecklats från pottkaklet. Genom att mura in lergodskärl i ugnsväggen skapades en värmemagasineringsegenskap på grund av materialet och den större ytan som ett kärl bildade. Så småningom utvecklades kärnen till att få kvadratiska mynningar, så att utfyllnaden blev mindre, s k pottkakel. En vidare utveckling, till rumpkakel, var att sätta en skiva av lergods i den kvadratiska mynningen och skära bort botten. Listen som blev kvar var det sk rumpet (Roslund 1985:34ff).

*Bild 15. Rumpkachel, svartglaserade.
Funna i rasmassorna till spisen.
Fyndnr 156. Teckning: Ylva
Roslund-Forenius.*

*Bild 16. Rumpkachel, oglaserat.
Funnen på golvytan L9.
Fyndnr: 82. Teckning: Ylva
Roslund-Forenius.*

Kritpipor

Lager 4

Kritpipor, 14 fragm, skaft, varav 1 med dekor.

Lager 5

Kritpipor, 4 fragm.

Lager 6

Kritpipor, 2 fragm, huvud och skaft.

Lager 7

Kritpipor, 18 fragm, skaft, varav 4 med dekor.

Lager 9

Kritpipor, 5 fr, varav 1 med dekor.

Sammanlagt framkom ca 40 fragment av kritpipor, varav 1 fragment från ett huvud. Av dessa var 6 skaftfragment dekorerade. Enstaka skaftfragment var smala. Härkomsten gick ej att fastställa.

De tidigare piporna hade grövre skaft och små huvuden, medan de senare hade smala långa skaft och stora huvuden, som ibland var dekorerade. Under huvudets klack fanns ofta tillverkarens signum.

I Gävle finns inga skriftliga belägg om kritpipetillverkning. Importen av kritpipor förbjöds år 1747, vilket satte igång den inhemska produktionen. Tidigare importerades pipor från England och Holland (Åkerhagen, s.12 ff).

Glas

Lager 4

Kärl, 2 fragm, mynning.

Fönster, 9 fragm, varav 1 kantbit.

Lager 5

Fönster, 37 fragm, varav 2 sekundärbrända.

Lager 6

Fönster, 1 fragm, glaspestangripen.

Lager 7

Kärl, 1 fragm.

Fönster, 6 fragm, varav 2 sekundärbrända och 1 kantbit.

Sammanlagt framkom ca 50 skärvor av fönsterglas och 3 skärvor av dricksglas eller andra tunna kärl. Av fönsterglasen var endast 2 skärvor kantbitar. Samtliga var lätt grönfärgade.

Slagg

Lager 4

Bottenskälla, 1 fragm, 350 gr, 95×90 mm.

Lager 5

Bottenskällor, 3 fragm, 200 gr.

Lager 7

Slagg, 15 fragm, varav ca 10 bottenskällor, 2 550 gr.

Sammanlagt framkom ca 20 slaggklumpar, varav ca 15 var s k bottenskällor. Samtliga är förmodligen rester efter smide i trakten.

Övrigt

Lager 4

Eldslagningsstenar, 2 st, flinta.

Knapp av hundtand, 1 st.

Lager 7

Eldslagningssten, 1 st.

Förhistorisk skrapa, 1 st.

Musselskal, 1 fragm.

Lerkula, 1 st.

I spismassorna och i avfallshögen framkom 3 eldslagningsstenar av flinta. Dessa har använts vid uppgörandet av eld. Flintan slogs mot ett eldstål och gnistor bildades som fångades upp i torrt fnöske.

I spismassorna framkom en knapp gjord av en hundtand. Hålet var gjort vid övergången mellan emalj och tandrot. Vanligt material till knappar var också hornspetsar och klor.

Musselskalet i avfallshögen visar att musslor kan ha hört till dieten.

Den lilla lerkulan påminner om dagens spelkulor, som idag finns i varierande material.

Den förhistoriska skrapan visar att man i alla tider funnit föremål från gångna tider. Kanske har den fungerat som en amulett eller liknande?

TOLKNING OCH DISKUSSION

Över den ursprungliga ängs- eller betesmarken fanns två bebyggelseskeden med ett åtskiljande raseringslager, som förmodligen har samband med 1776 års brand. Kulturlagren kan dateras från 1640-tal till 1800-talets början. Det första bebyggelseskedet omfattade ett hus med spis och det andra var förmodligen grundläggningen till omläggning av Gamla Gränden eller Nytorget. Är det Nytorget har Gamla Grändens sträckning i så fall legat norr om undersökningsytan.

Generellt kan sägas att lagren låg på en högre nivå, sterila botten på ca +9,30 m, än Brända Bockenundersökningen, vars sterila mark låg på ca +8,50 m. Sydväst och väster om sopcontainerschaktet fanns i kvarteret Kärlandet två förhöjningar, där sterila marken låg på +10 m. Att lagren är färre än i Brända Bocken kan bero på att när grundläggningen för Stortorget gjordes banades de översta lagren av motsvarande de översta i Brända Bockenundersökningen. Dessutom verkar, enligt de äldre kartorna, tomterna ha varit mindre och med kortare bebyggelsefaser än i sopcontainerschaktet.

Underliggande steril mark bestod av grå- och gulmelerad svallad sjösand. I den lägre svackan under avfallsplatsen fanns fläckar och linser av rostfärgad sand i grå sand.

Kronologisk fasbeskrivning

Fas 1 (lager 14 och 15)

Den ursprungliga marken har säkerligen bestått av betesmark och/eller odlingsmark fram till ca 1640-talet. Förmodligen har marken varit sank, då sjösanden är brunfärgad av ovanliggande humuslager. I svackan under avfallsplatsen var sjösanden svallad med sottränder, som visar att marken var bränd innan den användes till avfallsplats, kanske från 1603 års brand.

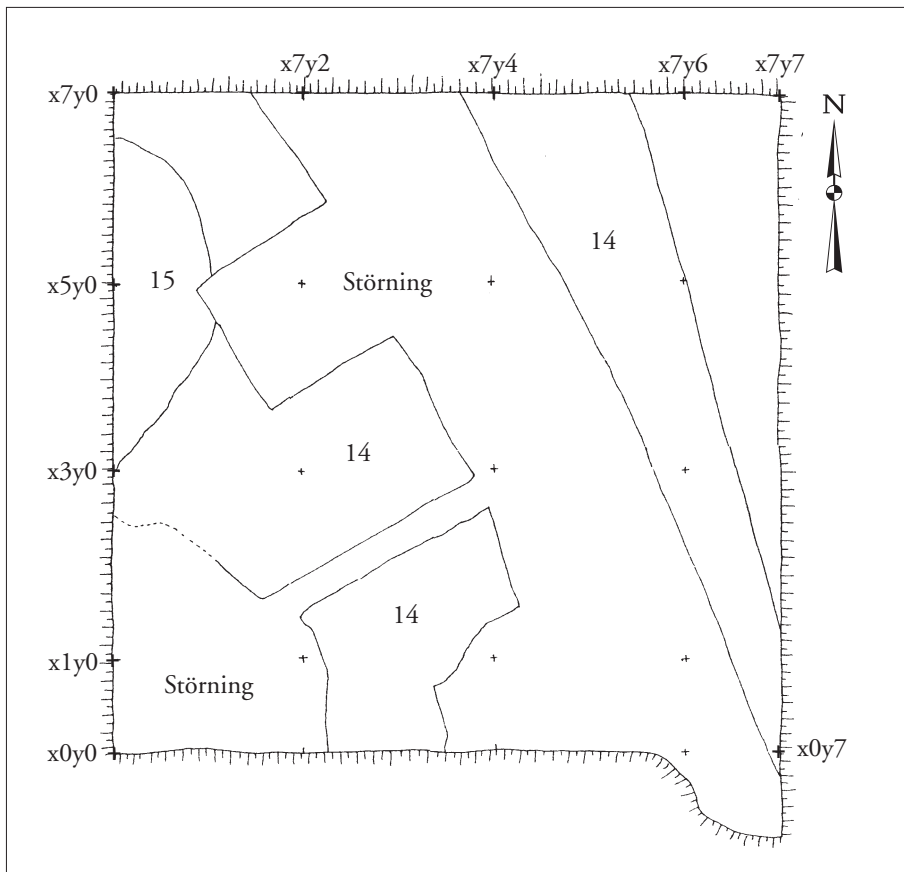

Bild 17. Fas 1.

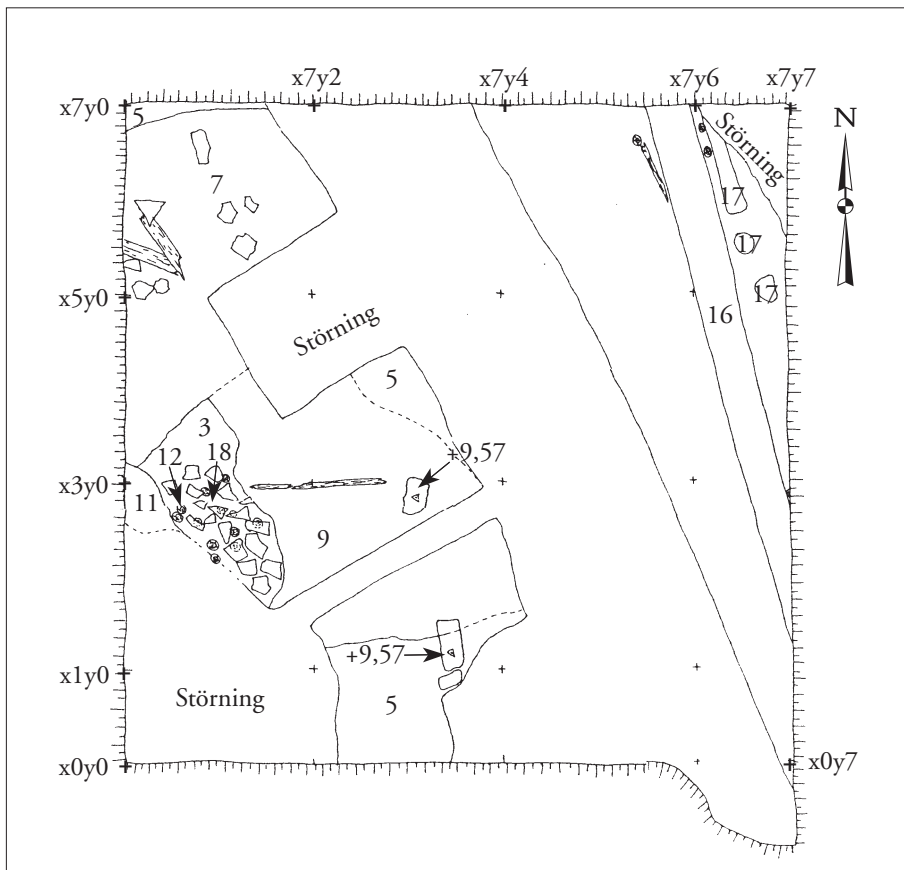

Bild 18. Fas 2.

Fas 2 (lager 3, 5, 7, 9, 12, 16, 17 och 18)

Detta är första bebyggelsefasen bestående av ett hus med spis och med nordväst om liggande avfallsplats. Av husets golv var endast kraftigt förmultnade träresten och kulturjord kvar. Inte ens fiberriktningen gick att urskilja. Ovanpå låg i östvästlig riktning en förmultnad träbit, som dock inte verkade tillhöra golvet.

Spisen, väster om golvet, kan ha varit uppbyggd med ett fundament av flera varvade lager av sjösand och gävlesandsten runt om och ovanpå de i sterila marken nertryckta pålarna. Ovanpå det slutgiltiga lagret av sand har spisen murats upp av tegel. Ett fragment av rumpkavel utan glasyr framkom på golvet. Om det hörde till spisen eller ej gick inte att avgöra, dock visar fragmentet att det inte var från en högreståndsmiljö då det saknar glasyr.

Kopparmyntet från 1638 har förmodligen haft sitt ursprungliga läge mellan fundamentet och spisen. Det var vanligt, precis som idag, att man byggde in ett mynt som visade byggnadsåret. Detta mynt sägs bringa lycka och välstånd för husets innevånare (Gustafsson 1975, s 12).

En stor del bottenskällor framkom i anslutning till spisen. Förmodligen kan dessa ha använts som värmekälla. Bottenskällorna lades in i elden och skällorna höll sig varma och strålade ut sin värme långt efter det att elden falnat (Roslund-Forenius 1992, s 81).

Avfallsplatsen innehöll en stor mängd slaktavfall. Gävlesandstenen, tegelkrossen och fynd såsom myntet har hamnat här med de överliggande rasmassorna. Avfallsplatsens läge har säkert valts ut på grund av den underliggande sanksvackan.

Öster om huset har ett dike med staket legat som tomtgräns mot öster.

Stolphålen och den avlånga nedgrävningen i den sterila sanden var förmodligen rester efter ett staket.

Fas 3 (lager 4 och 10)

Detta raseringslager har förmodligen samband med den stora branden 1776. Spisen har till största del rasat in i huset. Rasmassorna längst åt öster bestod mest av murbruk, tegelkross och -flis, förmodligen från spisens övre del. Övre delen av rasmassorna har schaktats bort vid torgets grundläggning.

Bild 19. Översikt av byggnaden. Från SSV. Foto Ylva Roslund-Forenius.

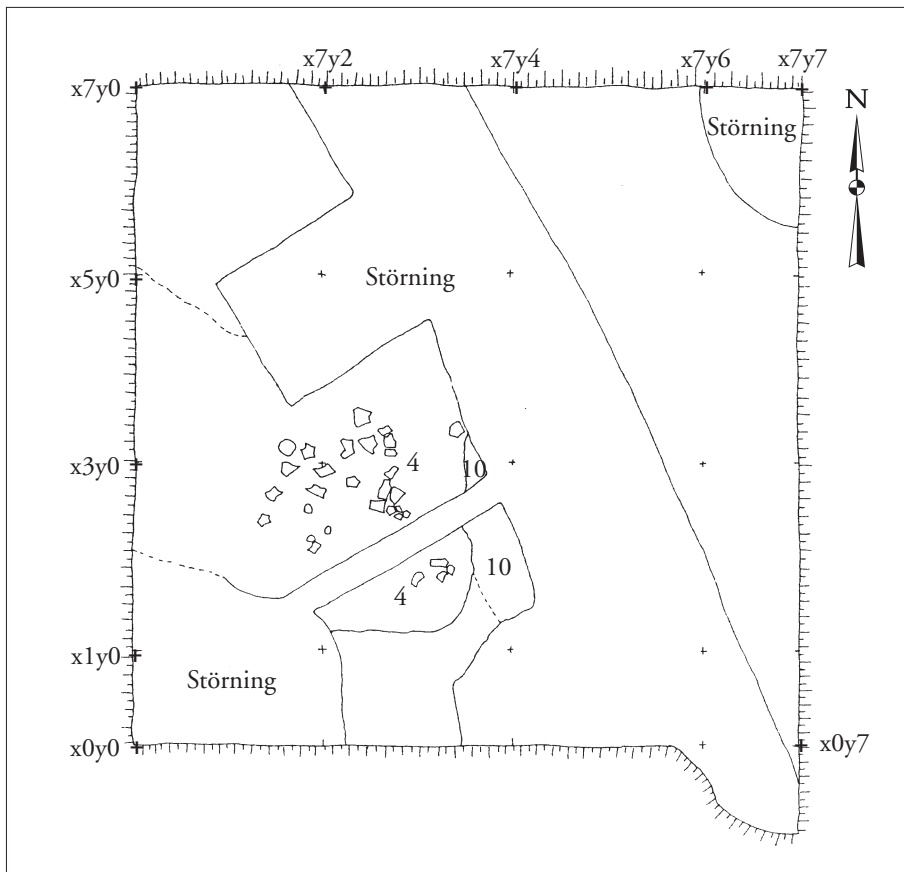

Bild 21. Fas 3.

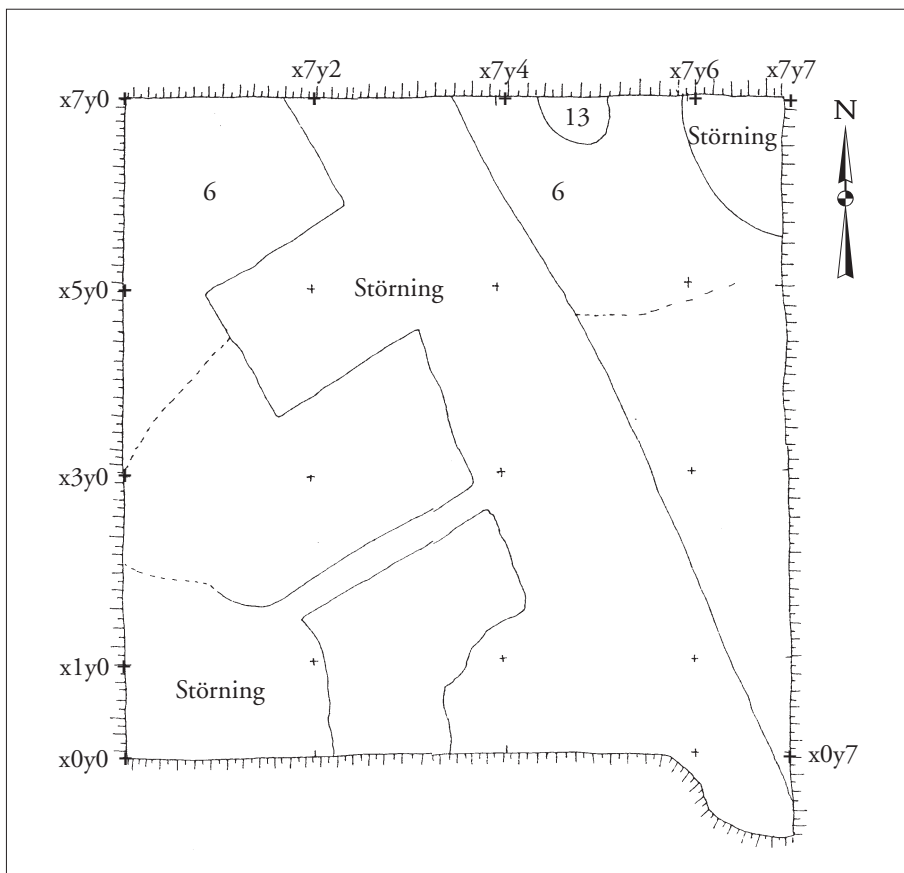

Bild 22. Fas 4.

Bild 20. Spisfundamentets pålar. Från Ö. Foto Ylva Roslund-Forenius.

Spår av branden fanns söder om huset, där marken var bränd, och i diket vid tomtgränsen fanns sot och kol.

Fas 4 (lager 6 och 13)

Den hårt packade småstenspackningen av lera, grus och småsten var ett typiskt underlag till en stenläggning för gränd eller torg. Den låg över fas 3 och tvärs över schaktet. Efter branden 1776 upprättades en rätlinjig stadsplan, där stenpackningen passar väl in med Nytorget. Gropen i schaktets norra sida kan vara rester av en nedgrävd dräneringstunna, vilket var vanligt vid sankta öppna platser (Roslund-Forenius, 1997, s 15).

Fas 5 (lager 1, 2, 8 och 11)

Nedgrävningarna verkar samtida med perioden då gasledningar grävdes ner i staden. Förmodligen har schakten kring gasledningen tillkommit vid reparationsarbeten.

Fas 6

Grundläggningen under Stortorgetts betongplattor består av sand, grus och sten.

SLUTORD

Denna arkeologiska undersökning är tillsammans med det större schaktet i Brända Bockengrävningen och en undersökning i kvarteret Oxenstierna, år 1988, de enda egentliga utgrävningar, med möjlighet att gräva en yta, som gjorts i Gävle. Övriga undersökningar har varit s.k. schaktningsövervakningar där endast möjligheten att tolka väggarna har funnits.

Genom fördjupade studier av dessa undersökningar kan kulturlagrens ålder och sociala struktur få en tydligare bild. Kulturlagrens art tillsammans med fyndmaterialet kommer att vara ett viktigt referensmaterial för framtida arkeo-

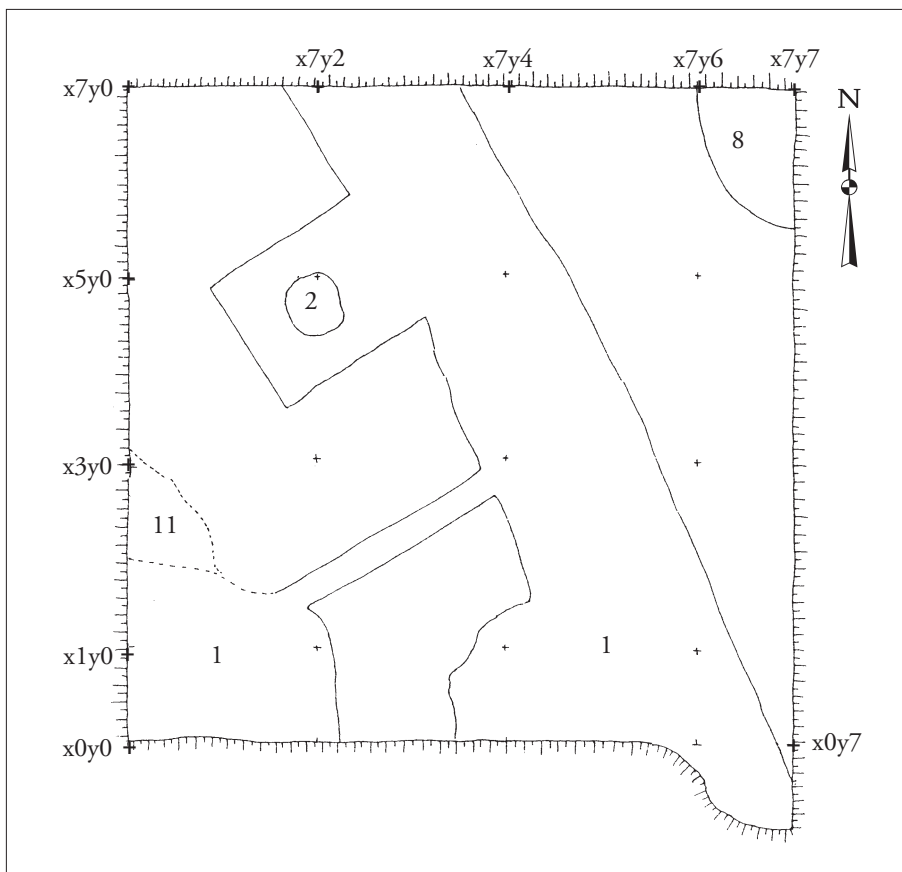

Bild 23. Fas 5

Bild 24. Stortorgetts
betongplattor,
grundläggning
och underliggande
värmeslingor
ihopsamlade längs
schaktkanten. Från
SV. Foto Ylva Roslund-
Forenius.

logiska undersökningar, bland annat i diskussionen om var det medeltida Gävle finns. Keramikmaterialet är nu så pass stort att en noggrannare genomgång av skärvorna krävs, bland annat för att fastställa godstyperna och avbilda sektioner av mynningar och bottnar.

Det är viktigt att visa hur det skrivna och det arkeologiska materialet kan komplettera och bekräfta varandra. I allmänhet är de fysiska och sociala strukturerna dåligt dokumenterade i arkiven. Det finns inte en medveten dokumentation av boendemiljön och befolkningens levnadsvillkor. Att tolka arkivmaterialen är ofta lika svårt som att idag utifrån den allmänna självdeklarationen försöka tolka människors liv och leverne.

SAMMANFATTNING

År 2003 utförde Länsmuseet en arkeologisk undersökning inom fornlämning 51, äldre stadslämning, i fornminnesregistret för Gävle stad. Undersökningen föranleddes av att Gävle kommun skulle gräva ner en sopcontainer inom en yta av ca 7×7 meter.

Målsättningen var att fastställa kulturlager, anläggningar och fynd samt dokumentera och datera dessa. Det är angeläget att få fram lämningar som omnämns i det skrivna materialet samt att ta fram ett referensmaterial av fynd och lagerbildning från efterreformatorisk tid.

Över den ursprungliga ängs- eller betesmarken fanns två bebyggelseskedan med ett åtskiljande raseringslager, som förmodligen har samband med 1776 års brand. Kulturlagren kan dateras från 1640-tal till 1800-talets början. Det första bebyggelseskedet omfattade ett hus med spis och intilliggande avfallsplats och det andra var förmodligen grundläggningen till omläggning av Gamla Gränden eller Nytorget. Är det Nytorget har Gamla Grändens sträckning i så fall legat norr om undersökningsytan.

Keramikmaterialet från sopcontainerschaktet uppvisar stora likheter med Brända Bockengrävningen och kvarteret Oxenstierna. Benmaterialet är av samma typ som i Brända Bockengrävningen, mest slaktavfall.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens beslut: 431-4657-03

Lägesangivelse: Fastigheten Norr 2:1, Gävle stad.

Gula kartan 13 H:44

Koordinater: x6729343–6729354, y1573027–1573036.

Fältarbetstid: 2003-08-18–2003-09-05.

Fältpersonal: Maria Persson och Ylva Roslund-Forenius, antikvarier vid Länsmuseet Gävleborg.

Fältarbetstimmar: 220.

Maskintid: 16 timmar.

Dokumentationsmaterial: Fältplaner och fältanteckningar samt foton och fynd förvaras vid Länsmuseet Gävleborg.

REFERENSER

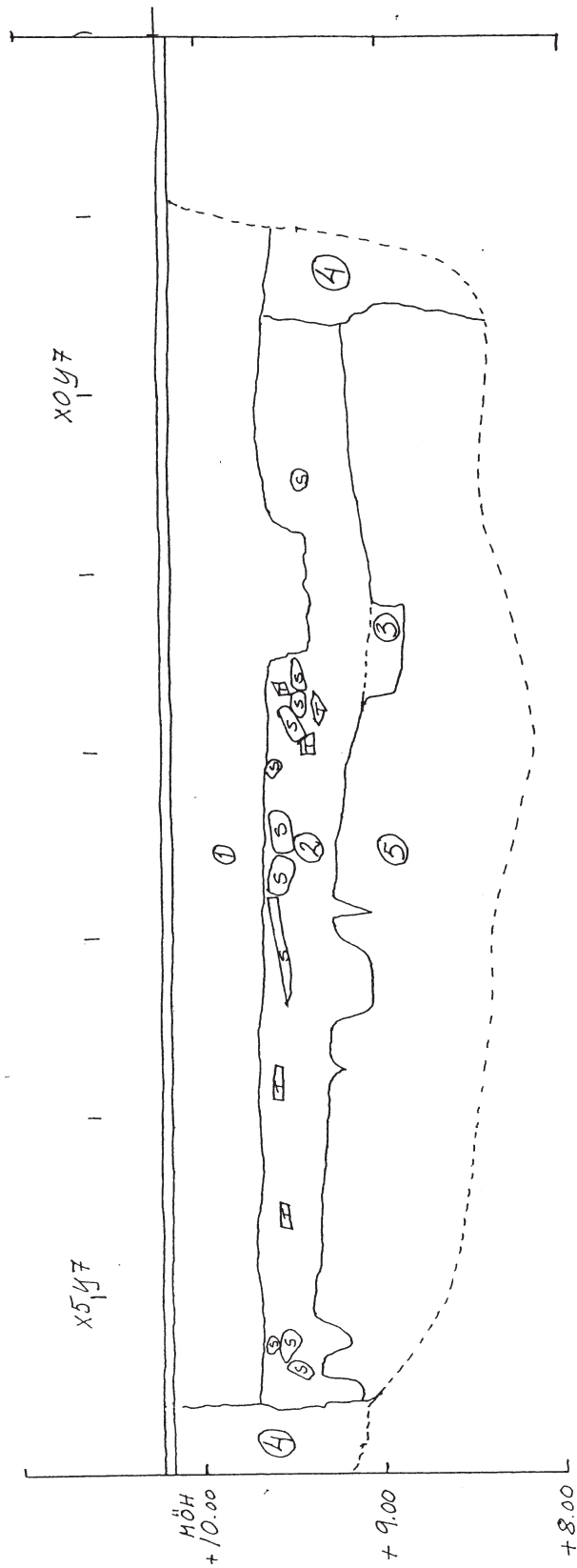
- Aagård, Gun-Britt . 1984. Gävle. *Medeltidsstaden 62*. Riksantikvarieämbetet
- Alrot, E. 1923 Erik Alrots akademiska avhandling om Gästrikland. Första delen 1720. I: *Meddelanden av Gästriklands Kulturhistoriska Förening*. Gävle.
- Andersson, L. O. & Watz-Wäreus, B. 1973. *Berättelsen om lera och eld, en historia om keramik*. Bokform.
- Andrén, E. 1946. Gävle stads topografi och bebyggelsehistoria. I: *Ur Gävle Stads Historia*. Gävle.
- Beskow, H. 1946. En gustaviansk byggmästarsläkt i Gävle. I: *Från Gästrikland 1945–1946*. Gävle.
- Carlsson, R., Syse, B., Wallebom, U., Qviström, L. 2000. *På vägen in till staden. Lämningar från medeltid och nyare tid i kvarteret Örtedalen i Uppsala. Arkeologisk undersökning 1999*. Upplandsmuseets skriftserie nr 2. Uppsala.
- Dahlbäck Lutteman, H. 1980. *Svenskt porslin. Fajans, porslin och flintgods 1700–1900*. ICA bokförlag, Västerås.
- Elfwendahl, M. 1996a. *Kvarteret Oxenstierna 1*. Rapport UV Uppsala 1996:29. 1996b. *Kvarteret Oxenstierna 3*. Rapport UV Uppsala 1996:24. 2000. Skärvor och käril. I: Carlsson, R., Syse, B., Wallebom, U., Qviström, L. 2000. *På vägen in till staden. Lämningar från medeltid och nyare tid i kvarteret Örtedalen i Uppsala. Arkeologisk undersökning 1999*. Upplandsmuseets skriftserie nr 2. Uppsala. s. 96–148.
- Englund, N. 1932. *Hantverkarläkter i Gävle på 1700-talet*. Gästrikiska hembygdsböcker II. Gästriklands Kulturhistoriska Förening. Gävle.
- Eriksson, G. 1993. Manufakturen i Sölvesborg 1773–1798. *Fajanserna kring Östersjön 4:2*. Kulturen, Lund.
- Eriksson, G. 1997. Manufakturerna presenteras. Dokumentation av en utställning om 1700-talets fajanskultur och tidiga flintgodstillverkning. *Fajanserna kring Östersjön 1*. Kulturen, Lund.
- Fyhrvall, O. 1901. *Bidrag till Gefle stads historia och beskrivning*. Gefle-Postens Tryckeri. Gävle.
- Gustafsson, J-H. 1978. *Kvarteret Atle, Uppsala*. Rapport UV Uppsala 1978:30.
- Hellberg, L. 1987. *Ortnamnen och den svenska bosättningen på Åland*. Studier i nordisk filologi 68. Svenska Litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.
- Hedblom, F. 1958. Gästriklands äldre bebyggelsenamn. I: *Från Gästrikland 1957–1958*. Gästriklands Kulturhistoriska Förening, Gävle.
- Johannesson, K. E. *Från fogdegård till Gävle slott*. Stencil. Gävle.
- Jäfvert, E. 1938. *Skomod och skotillverkning*. Nordiska Museets Handlingar nr:10.
- Karlström, T. 1974. *Gävle stadsbild. Bebyggelse och samhällsutveckling till 1900-talets början*. Flanör bokhandel. Gävle.
- Liasen, K. m fl. 2002. *Brända Bocken, ny restaurang på Stortorget*. Rapport – Länsmuseum Gävleborg 2002:04.
- Lutteman, H. 1977. Flintgods 1700-talets mitt-1820-talet. *Nationalmusei utställningskatalog nr 409*. Nationalmuseum, Stockholm.
- Palme, P. 1965. *Svensk keramik*, 2:a omarbetade upplagan. Forum.
- Rentzhog, S. 1967. *Stad i trä*. Nordiska museets handlingar 67. Lund.
- Roslund, Y. 1985. *Kvarteret Örnen i Uppsala*. Rapport UV Uppsala 1985:28.
- Roslund-Forenius, Y. 1994. Smidesslagg i det medeltida Uppsala. En översikt. *Aktuell arkeologisk järnforskning 1988-1992*. Jernkontorets Bergshistoriska utskott H55.

- Roslund-Forenius, Y. 1997. *Dragarbrunnsgatan m fl inom RAÄ 88, Uppsala*.
Rapport UV Uppsala 1997:53.
- Stadsarkitektkontoret, Gävle. 1984. *Gävle stadscentrum genom 400 år*. Gävle kommun.
- Yngström, E. 1946. Gävletrakten under vikingatiden. I: *Gävle stads historia*.
Gävle museum.
- Åkerhagen, A. 1985. Kritpipor. Arne Åkerhagen/Svenska Tobaks. Stockholm.

Otryckta källor

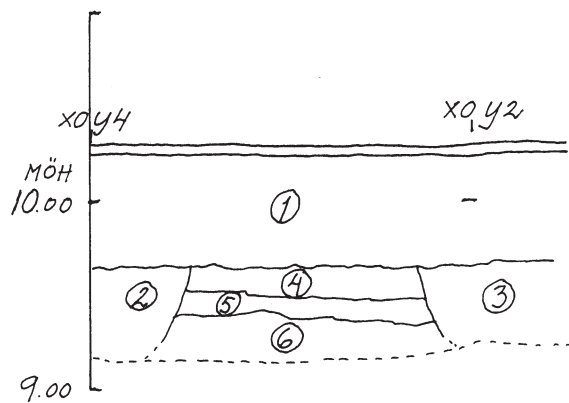
- Gävle kommun, Bygg och Miljönämndens arkiv.
Topografiska arkivet: Gävle stad (Länsmuseet Gävleborg).
Riksantikvarieämbetets fornminnesregister.
Stockholms stadsarkiv, Brandstodshandlingar.

SEKTIONER

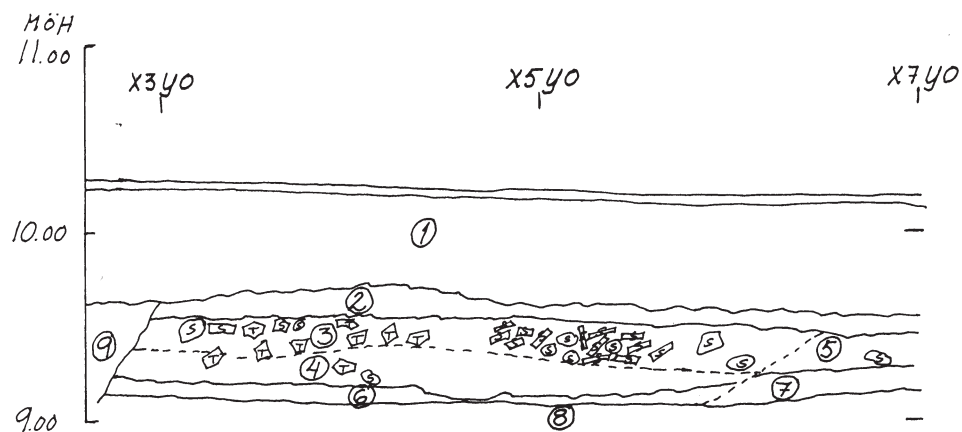
Sektion 1

1. Grundläggning till Stortorget stenläggning bestående av sand, grus och sten.
 2. Kulturjord, svagt gödselinblandad, enstaka träffis och tegelflis. Mörkbrunt. Motsvarar L5.
 3. Kulturjord och sotfläckar. L16.
 4. Recenta nedgrävningar. L1 och 8.
 5. Steril sand, som ca 0,60 m ner övergår i mjäla. Sanden ljusbrun till gråvit och svallad. Mjälan, blågrå. L19.
- S Sten.
T Tegel.

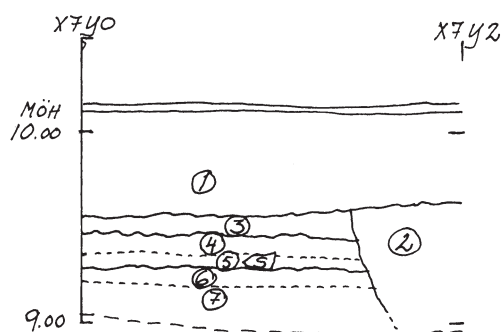
Sektion 2

1. Grundläggning till Stortorget's stenläggning bestående av sand, grus och sten.
2. Recent nedgrävning, blålera, infiltrerad. L 1.
3. Recent nedgrävning, grus och småsten. Hårdpackad. L1.
4. Kulturjord, träffis och enstaka tegelflis. Övre delen hårdbränd. L5.
5. Sankmark av sjösand, infiltrerad, brun. L14.
6. Sjösand, steril, svallad. L19.

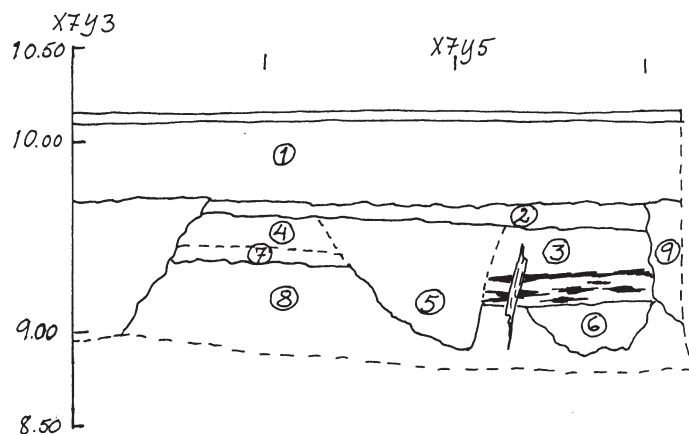
Sektion 3

1. Grundläggning till Stortorget's stenläggning bestående av sand, grus och sten.
 2. Småstenspackning i lera, hård, grå. L6.
 3. Kulturjord, gödselblandad, träffis och tegelflis. Tegelkross i södra delen och gävlesandstenskross i norra delen. L4.
 4. Kulturjord, gödselblandad, svagt sandblandad, träffis, tegelflis och slaktavfall. L7.
 5. Kulturjord, träffis och enstaka tegelflis. L5.
 6. Sjösand, infiltrerad och svallad med sotränder, grå. L15.
 7. Sjösand, steril med rostfläckar och -linser. Svallad. L19.
 8. Sjösand, steril, grå. Svallad. L19.
 9. Nedgrävning, grus och småsten. L11.'
- S Sten.
T Tegel.

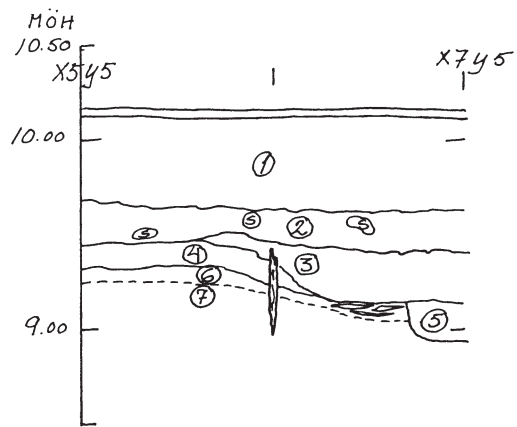
Sektion 4

1. Grundläggning till Stortorgetts stenläggning bestående av sand, grus och sten.
2. Nedgrävning, gasledning. L1.
3. Småstenspackning i lera, hård, grå. L6.
4. Kulturljord, träflis och enstaka tegelflis. L5.
5. Kulturljord, sandblandad. L14.
6. Sjösand, steril, rostfläckar och rostfärgad. L19.
7. Sjösand, steril, grå.
- S Sten.

Sektion 5

1. Grundläggning till Stortorgetts stenläggning bestående av sand, grus och sten.
2. Småstenspackning i lera, hård, grå. L6.
3. Kulturljord, sandblandad, kolbitar och sotfläckar. Sotlinser mot botten, över diket. L5.
4. Kulturljord, träflis och enstaka tegelflis. L5.
5. Kulturljord och sand melerat, gråbrun. L13.
6. Sand, kulturljordsblandad, brun. L16.
7. Kulturljord, sandblandad, mörkbrun. L14.
8. Sjösand, steril, grå- och gulmelerad. Svallad. L19
9. Nedgrävning. L8.

Sektion 6

1. Grundläggning till Stortorget's stenläggning bestående av sand, grus och sten.
 2. Småstenspackning i lera, hård, grå. L6.
 3. Kulturljord, träffis, enstaka tegelflis. L5.
 4. Kulturljord, sandblandad. L14.
 5. Kulturljord och sand melerat. L16.
 6. Sjösand och grus, infiltrerat med kulturljordslinser. Svallat. L14.
 7. Sjösand, steril, grå- och gulmelerad. Svallad. L19.
- S Sten.

FYNDLISTA

BILAGA 2

Enr	Sakord	Material	Typ	Undertyp	Del	Dekor/ann	Vikt	Antal	Lager	Mått(mm)	Skärvjocklek(mm)
1	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg	Öra		40	1	1		6
2	Kärl	Keramik	Fat	Yrg 5p	Mynning		55	1	1		7
3	Kärl	Keramik	Gryta	Yrg	Ben		20	1	1		20
4	Kärl	Keramik		Yrg 4b			5	1	1		8
5	Plomb	Bly					12	1	4	diam 24	
6	Plåt	Järn				med nit	10	1	4	46x25	
7	Spik	Järn					52	4	4	56-125	
8	Hästskosöm	Järn			Söm		7	1	4	45	
9	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg	Mynning		10	1	4		8
10	Kärl	Keramik	Gryta	Yrg	Mynning		10	1	4		
11	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg 5l	Mynning		25	1	4		9
12	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg 5d	Mynning		10	1	4		9
13	Kärl	Keramik		Yrg	Hank		10	1	4		
14	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg 5a	Hank	Passning	25	2	4		7
15	Kärl	Keramik	Salvekrus?	Yrg 4b	Mynning		6	1	4		4
16	Kärl	Keramik		Yrg 4e	Buk		12	2	4		
17	Kärl	Keramik	Gryta	Yrg	Ben		9	1	4		
18	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg 5j	Botten och buk	Mest buk	76	8	4		
19	Kärl	Keramik		Yrg 4b	Botten och buk	Mest buk	190	21	4		
20	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg 5e	Mynning		60	6	4		
21	Kärl	Keramik		Yrg 4e	Mynning		8	1	4		
22	Kärl	Keramik	Fat	Yrg 5p	Botten		14	1	4		10
23	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg 5q	Botten	Passning	23	2	4		5
24	Kärl	Keramik	Fat	Yrg 5p		Passning	25	2	4		8
25	Kärl	Keramik		Yrg 4a			5	1	4		5
26	Kärl	Keramik		Yrg 4e	Botten		5	1	4		7
27	Kärl	Keramik		Stengods	Mynning		7	3	4		
28	Kärl	Keramik	Fat	Fajans 1g			9	1	4		7
29	Kärl	Keramik		Fajans 1c			8	3	4		
30	Kärl	Keramik		Fajans 1f	Mynning		5	1	4		5
31	Kärl	Keramik	Fat	Fajans 1a			15	3	4		5
32	Kärl	Keramik	Fat	Fajans 1c	Mynning		5	3	4		
33	Kärl	Keramik	Fat?	Fajans 1a		Sek bränd, passning	12	2	4		7
34	Krittpipa	Lera			Skåft	Dekor	4	1	4	diam 9	
35	Krittpipa	Lera			Skåft		20	13	4	diam 5-8	
36	Kärl	Glas			Mynning		3	2	4		2
37	Fönsterglas	Glas			Kant	Smältrand	10	9	4		1,5-3
38	Eldslagningssten	Flinta					10	2	4		
39	Knapp	Ben				Genomborrad tand		1	4	38	
40	Slagg	Järn			Bottenskålla		350	1	4	95x90	
41	Spik	Järn					53	4	5	32x85	
42	Sko	Läder			Sula	Hålfotsdelen		1	5		
43	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg 5d	Mynning		5	1	5		4
44	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg 5d	Mynning		25	1	5		
45	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg 5b	Mynning		10	1	5		5

46	Kärl	Keramik		Yrg 4b	Mynning	Passning	14	2	5		
47	Kärl	Keramik	Gyta	Yrg 4b	Ben	Passning	30	2	5		
48	Kärl	Keramik		Yrg 4ab	Mynning	Utv reliefdekor, mörkbrun	6	1	5		7
49	Kärl	Keramik		Yrg 4a			37	4	5		
50	Kärl	Keramik		Yrg 5p			11	2	5		
51	Kärl	Keramik		Yrg 4e		Grönbrun	13	4	5		
52	Kärl	Keramik		Yrg 5k			5	1	5		6,5
53	Kärl	Keramik		Yrg 5a			12	2	5		8
54	Kärl	Keramik		Yrg 4j			1	1	5		5
55	Kärl	Keramik		Yrg 5h			42	7	5		
56	Kärl	Keramik		Fajans 1c	Ora		13	1	5		
57	Kärl	Keramik		Fajans 1c	Botten		4	2	5		
58	Kärl	Keramik		Fajans 1f		Ansikten	1	1	5		3
59	Kärl	Keramik		Fajans 1a		Själlkad	2	1	5		
60	Kakel	Keramik	Rumpkakel		Kantbit	Svart glasyr	7	1	5		
61	Fönsterglas	Glas			Kantbit	Sekundär bränd	5	2	5		1,5
62	Fönsterglas	Glas					37	35	5		2
63	Krittpipa	Lera			Skaft		10	4	5	diam 6-9	
64	Slagg	Järn			Bottenskälla		200	3	5		
65	Kärl	Keramik		Yrg	Mynning	Själlkad	20	1	6		
66	Kärl	Keramik		Yrg 5a	Mynning		6	1	6		7
67	Kärl	Keramik		Yrg 5i			21	1	6		
68	Kärl	Keramik		Yrg 4e			4	1	6		4,5
69	Kärl	Keramik		Stengods 3a			31	2	6		7
70	Kärl	Keramik		Fajans 1c			1	2	6		5
71	Fönsterglas	Glas				glaspestangripen	1	1	6		1,5
72	Krittpipa	Lera			Huvud		1	1	6		
73	Krittpipa	Lera			Skaft		1	1	6	diam 9	
74	spik	Järn					8	1	9		
75	Kärl	Keramik	Gyta	Yrg	Ben		6	1	9		
76	Kärl	Keramik	Gyta	Yrg	Handtag	Rörformat	15	1	9		
77	Kärl	Keramik		Yrg 5d	Mynning		1	1	9		
78	Kärl	Keramik		Yrg 5l	Mynning		1	1	9		
79	Kärl	Keramik		Yrg 4b			34	1	9		
80	Kärl	Keramik		Yrg 5a			4	1	9		10
81	Kärl	Keramik		Fajans 1c			1	1	9		5
82	Kakel	Keramik	Rumpkakel		Hörbit	Halvfabrikat, utan glasyr, rel dek	80	1	9		
83	Krittpipa	Lera			Skaft	Dekor	1	1	9	diam 7	
84	Krittpipa	Lera			Skaft		8	4	9	diam 7-9	
85	Mynt	Koppar	1 öre	Säter 1638		Dalpilal, Drottning Kristinas reg	39	1	7	diam 47	
86	Spröjs	Bly				Fönsterspröjs	5	1	7	64x8	
87	Spik	Järn					26	4	7	147-32	
88	Sko	Näver/läder			Klack	Ca 30 skikt, träpluggar, sulffragm		30	7		
89	Sko	Näver/läder			Klack	Ca 15 skikt, träpluggar, sulffragm		15	7		
90	Kärl	Keramik		Yrg	Hank		5	1	7		
91	Kärl	Keramik		Yrg	Hank		10	1	7		

92	Kärl	Keramik		Yrg	Hank			15	1	7	
93	Kärl	Keramik		Yrg	Mynning			7	1	7	
94	Kärl	Keramik		Yrg	Mynning	Sekundär bränd		7	1	7	
95	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg	Mynning	Svartrinnande glasyr		22	1	7	
96	Kärl	Keramik	Gryta	Yrg	Mynning			29	1	7	
97	Kärl	Keramik	Fat?	Yrg 5e	Mynning			36	1	7	
98	Kärl	Keramik		Yrg	Mynning			5	1	7	
99	Kärl	Keramik		Yrg	Botten	Spjälkad		13	1	7	
100	Kärl	Keramik		Yrg 4a	Botten	Samma kärl, sekundärbränd		12	2	7	
101	Kärl	Keramik		Yrg 4e	Botten	Handtagsfäste?		10	1	7	
102	Kärl	Keramik		Yrg	Botten	Engobe, glasynen borta		21	1	7	
103	Kärl	Keramik		Yrg 5a	Botten/mynning			39	3	7	
104	Kärl	Keramik		Yrg 4b		Samma kärl, 2 passning		54	4	7	
105	Kärl	Keramik		Yrg 5a	Mynning			1	1	7	
106	Kärl	Keramik		Yrg 5a	Botten	Mörkbrun rand, passning		51	2	7	
107	Kärl	Keramik		Yrg	Mynning			1	1	7	
108	Kärl	Keramik		Yrg	Hank	Engobe		35	1	7	
109	Kärl	Keramik	Gryta	Yrg	Handtag	Rörformat		58	1	7	
110	Kärl	Keramik	Gryta	Yrg 4a	Ben	Sotigt ben		81	1	7	
111	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg 4b	Botten			63	1	7	10
112	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg 4b	Botten			79	4	7	
113	Kärl	Keramik	Salvektus?	Yrg 4b				3	2	7	5 till 9
114	Kärl	Keramik		Yrg	Mynning			5	1	7	6
115	Kärl	Keramik		Yrg 5f				6	1	7	6
116	Kärl	Keramik		Yrg 5a	Botten	Spjälkad		5	1	7	
117	Kärl	Keramik		Yrg	Mynning	Sekundär bränd		22	1	7	
118	Kärl	Keramik		Yrg 4b	Mynning			29	5	7	11
119	Kärl	Keramik		Yrg 4b	Botten/mynning			46	5	7	
120	Kärl	Keramik		Yrg 5a				64	3	7	
121	Kärl	Keramik		Yrg 5g	Botten	1 bottenkärl		145	14	7	
122	Kärl	Keramik		Yrg 5a	Botten	Grön fläckvis glasyr		38	4	7	
123	Kärl	Keramik		Yrg 5a				1	1	7	
124	Kärl	Keramik	Gryta?	Yrg	Buk med fäste	Sekundär bränd		30	1	7	
125	Kärl	Keramik		Yrg 4b				31	6	7	
126	Kärl	Keramik		Yrg 5a		Svagt gröntonad		9	1	7	
127	Kärl	Keramik		Yrg	Mynning	Grönbrunnrandig		16	1	7	
128	Kärl	Keramik		Yrg	Mynning			13	1	7	
129	Kärl	Keramik	Gryta?	Yrg 4b		Sotigt utsida		1	1	7	
130	Kärl	Keramik		Yrg 5h				26	5	7	
131	Kärl	Keramik		Yrg		Sekundär bränd		25	1	7	
132	Kärl	Keramik		Yrg		Invärdigt sotig		21	1	7	
133	Kärl	Keramik	Gryta?	Yrg 4b		Utvärdigt sotig		5	1	7	
134	Kärl	Keramik		Yrg	Mynning			5	1	7	
135	Kärl	Keramik		Yrg 5a		Hela ytan gröntonad		6	1	7	
136	Kärl	Keramik		Yrg 5a				12	2	7	

137	Kärl	Keramik		Yrg			Ljusbrun botten, gula ränder	13	3	7		
138	Kärl	Keramik		Yrg 5p		Mynning		99	11	7		
139	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg 4b		Botten	Tjocka väggar	100	5	7		13
140	Kärl	Keramik		Yrg		Mynning	Utvändigt ristad dekor	6	1	7		
141	Kärl	Keramik	Gryta	Yrg 4b		Mynning	Passning	109	9	7		
142	Kärl	Keramik	Fat?	Yrg 5a		Mynning		17	1	7		
143	Kärl	Keramik		Yrg 5a			Grafitgrå glasyr. Passning	14	2	7		
144	Kärl	Keramik		Yrg 5c				19	2	7		
145	Kärl	Keramik		Yrg 5k		Mynning	Ej rinnande grön dekor	170	15	7		
146	Kärl	Keramik		Fajans 1c		Öra		6	1	7		
147	Kärl	Keramik	Skål?	Fajans 1c		Mynning		1	1	7		
148	Kärl	Keramik	Fat?	Flintgods		Botten	Passning	14	8	7		
149	Kärl	Keramik	Krus?	Stengods 3a			Utv saltgl.inv brunlera.grått gods	12	1	7		6,5
150	Kärl	Keramik	Krus?	Stengods 3a			Blygl. grått gods	1	1	7		
151	Kärl	Keramik	Fat?	Fajans 1a				2	1	7		
152	Kakel	Keramik	Kakelplatta				Vit glasyr	3	1	7		
153	Kärl	Keramik		Lergods		Mynning	gråbeiget gods, grön gl. spjälkad	8	2	7		
154	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg 5e		Botten		55	1	7		
155	Kärl	Keramik	Skål?	Yrg		Botten	Poröst, tjockt, sekbränt, passning	400	4	7		
156	Kakel	Keramik	Rumpkakel			Hömbitar	Svart glasyr, reliefdekor	55	3	7		
157	Kakel	Keramik	Rumpkakel			Rumpdelen		29	1	7		
158	Kakel	Keramik	Rumpkakel			Rumpdelen	Passning	107	4	7		
159	Krittpipa	Lera				Skåft	Dekor	15	4	7	7 tom 11	
160	Krittpipa	Lera				Skåft		31	14	7	7 tom 10	
161	Fönsterglas	Glas					Sekundär bränd	1	2	7		
162	Kärl	Glas						1	1	7		
163	Fönsterglas	Glas					1 kantbit	11	4	7		
164	Skrapa	Kvartsit?					Retuscher runtom, ås, fyrkantig.förhist?	5	1	7	31x26x5	
165	Eislagningsssten	Flinta					Slagen runtom	7	1	7	25x24x11	
166	Mussla	Skal						1	1	7		
167	Kula	Lera					Spelkula?	4	1	7	diam 16	
168	Slagg	Järn				Bottenskällor	Minst 5 bottenskällor	2550	15	7		

SYSTEMATISERINGEN AV KERAMIKEN

Fajans

- 1a Vit glasyr utan dekor, en skärva (A1) märkt i blått, troligen Rörstrand 1726–71.
- 1b Vit glasyr med blå dekor, kinesisk-delftiskt mönster, troligen holländsk, ca 1650–1740.
- 1c Vit glasyr med blå dekor, kinainspirerade mönster.
- 1d Vit glasyr med blå och gul dekor, kinainspirerat mönster.
- 1e Vit glasyr med manganviolett dekor, humlemönster, svenskt 1760–70-tal, troligen Marieberg p.g.a. svag violett nyans på den vita glasyren.
- 1f Vit glasyr med manganviolett dekor, oidentifierat mönster.

Flintgods

- 2a Vit med genomskinlig glasyr utan dekor, en skärva med stämpel: RÖRSTRAND R, 1780–90-tal.
- 2b Blå glasyr.
- 2c Vit och rödbrun glasyr.
- 2d Vit med blå dekor.
- 2e Vit med manganviolett dekor.
- 2f Vit med brun, blå och grön dekor, England?

Stengods

- 3a: Brun glasyr.
- 3b: Rödbrun glasyr.
- 3c: Ljusbrun glasyr.
- 3d: Orange glasyr.
- 3e: Vitt stengods, England 1740–60.

Yngre rödgods, enfärgad glasyr

- 4a Mörkbrun.
- 4b Brun, olika nyanser.
- 4c Orange.
- 4d Gul, 1839.
- 4e Grön, olika nyanser.
- 4f Blågrå.
- 4g Vitrosa.
- 4h Ljusgul (matt, engobe?) 1600–1800-tal.
- 4i Mintgrön, guldkimrande (lysterteknik?) England 1800-talets början; Sverige 1800-talets mitt.

Yngre rödgods, glaserat med dekor

- 5a Brun botten, gula cirkelränder, 1500–1800-tal.
- 5b Rödbrun botten, gula cirkelränder, 1500–1800-tal.
- 5c Brun botten, gröna cirkelränder, 1500–1800-tal.
- 5d Gul botten, ljusbruna cirkelränder, 1500–1800-tal.
- 5e Rödbrun botten, gula cirkelränder och gröna blad, 1500(1650)–1750-tal.
- 5f Brun el. rödbrun botten, gröna blad?, 1500(1650)–1750-tal.

- 5g Rödbrun botten, gula linjer och mörkbruna fläckar, 1500(1650)–1750-tal.
- 5h Rödbrun botten, gula cirkelränder och gula våglinjer, stiliserade blommor samt grön rinnande dekor, 1600–1850-tal.
- 5i Rödbrun botten, gul, stiliserad blomma, 1600–1850-tal.
- 5j Rödbrun botten, gula våglinjer och linjer, gul kamdekor samt grön rinnande dekor, 1600–1850-tal.
- 5k Gul botten, rödbruna våglinjer och linjer, kamdekor samt grön rinnande dekor, 1600–1850-tal.
- 5l Gul botten, mörkbruna våglinjer, 1600–1850-tal.
- 5m Rödbrun botten, två mörkbruna våglinjer omlott.
- 5n Gul botten, grön rinnande dekor.
- 5o Gulvit botten, blå ofyllda ovaler.
- 5p Gulvit botten, bruna prickar, utförda med hemmerkrok.

Prydnadsgods

- 6: Rostbrun med blomma i relief, antikiserande, tillverkades vid Gefle kakelfabrik 1880–90-tal.

Södra Strandgatan 20, Box 746, 801 28 Gävle
Tfn 026-65 56 00 www.lansmuseetgavleborg.se